

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA

RENATA MLYNSKA
(ADMINISTRACINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA)

PREKYBOS VAIKAIS PREVENCIJA LIETUVOJE
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – doc. dr. Rokas Uscila

Vilnius, 2009

TURINYS

IVADAS	3
1. Prekybos žmonėmis ir prekybos vaikais samprata	5
1.1. Prekybos žmonėmis ir prekyba vaikais samprata tarptautiniuose dokumentuose.....	5
1.2. Prekybos žmonėmis ir prekyba vaikais samprata nacionalinėje teisėje.....	9
2. Prekybos vaikais teisinio reguliavimo Lietuvoje problemos	14
3. Prekybos vaikais tendencijos Lietuvoje	18
3.1. Prekybos vaikais priežastys.....	18
3.2. Prekybos vaikais formos ir mastai.....	21
3.3. Prekybos vaikais verbavimo būdai.....	24
4. Prekybos vaikais prevencijos galimybės	27
5. Prevencijos prekybos vaikais empirinis tyrimas	37
5.1. Empirinio tyrimo aprašas.....	37
5.2. Vaikų požiūris į prekybą žmonėmis.....	37
5.2.1. Vaikų nuomonė apie prekybos žmonėmis priežastis.....	41
5.3. Mokytojų požiūris į prekybą žmonėmis.....	48
5.3.1. Mokytojų nuomonė apie prekybos žmonėmis priežastis.....	50
Išvados ir rekomendacijos	55
Literatūros sąrašas	57
Anotacija	60
Annotation	61
Santrauka	62
Summary	63
Priedai	64

IVADAS

Problemos aktualumas. Viena aktualiausių XXI a. politinių, socialinių ir ekonominių problemų tampa vis labiau intensyvėjanti prekyba žmonėmis. Į šio amžiaus vergovės spąstus dažniausiai patenka silpnesni ir labiau pažeidžiami visuomenės nariai- vaikai ir moterys. Šiame darbe pristatoma vienos iš šių grupių- prekybos vaikais- situacija.

Prekyba žmonėmis yra latentinis nusikaltimas, nes ne kiekvienas nukentėjęs asmuo kreipiasi į teisėsaugos institucijas, ypač vaikai, kurie nėra pasiekę socialinės, psichinės brandos turi mažiau sugebėjimų ir galimybių kreiptis į teisėsaugos institucijas, nevyriausybinės organizacijas ar į kitas pagalbą teikiančias organizacijas.

Prekybos žmonėmis srityje Lietuva yra ne tik eksporto, tranzito, bet ir importo šalis. Palyginti su Baltijos kaimynėmis, čia prekybos žmonėmis mastai vieni didžiausių¹. Lietuvoje išibėgėjant ekonominei krizei, didėjant bedarbystei ir nesilpnėjant nusikalstamoms struktūroms, vis daugiau žmonių tampa prekybos žmonėmis aukomis. Ypatingai tai paplitę tarp jaunų merginų ir moterų. Jų ketinimai išvykti dirbti į užsienį sudaro prielaidas merginas ir moteris apgaulės būdu įtraukti į prostitucijos verslą ar kitą nelegalų, vergišką darbą.

Visame pasaulyje sutariama, kad prekyba žmonėmis yra vergijos forma, pažeidžianti prigimtinės žmogaus teises. Prekyba žmonėmis- tai reali grėsmė bet kokio amžiaus, socialinio statuso ar lyties žmogui. Tik dėl skirtingų išnaudojimo formų pavojus nepilnamečiam yra ypač didelis. Dažniausiai prekybos žmonėmis aukomis tampa moterys ir merginos, įviliotos į priverstinės prostitucijos verslą.

Kaip pažymi tarptautiniai ekspertai², Jungtinių Tautų Organizacija ir Europos Taryba ragina valstybes kiek įmanomai užkardyti prekybą žmonėmis nacionaliniuose įstatymuose nustatant teisinę atsakomybę už šią nusikalstamą veiką, numatant šio reiškinio prevencines priemones, įtraukiant nacionalines ir tarptautines organizacijas intensyviai **vykdyti prevencinę veiklą**, padėti nuo šių nusikaltimų nukentėjusiems asmenims- daugiausia 15-24 metų amžiaus moterims. Taigi problemos aktualumas akivaizdus, ji daug gilesnė, nei gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio.

Lietuvoje ir pasaulyje prekyba žmonėmis teoriniu lygmeniu nagrinėjama gana plačiai- ja domisi teisės, psichologijos, sociologijos specialistai. Iš Lietuvos autorių paminėtini A. Sipavičienė,

¹ Prekyba žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos sprendimo būdai
http://www.etib.lt/site_files/trafikingas/Prekyba%20zmonemis.doc prisijungimo laikas 2009-10-19

² Bolzanas D., Drakšienė A. Prekybos žmonėmis samprata// Teisė 2004. Nr. 53 P.41

O. Fedosiuk, E.Karmaza, I. Bazylevas, R. Augutienė. Nemažai darbų atlikta nevyriausybių organizacijų iniciatyva.

Šio **darbo naujumas** pasireiškia tuo, jog tema buvo pasiūlyta pačios autorės, kadangi Lietuvoje trūksta detalesnės ir išsamesnės analizės, skirtos tik prekybos vaikais nusikaltimui.

Darbo objektas- prekybos žmonėmis situacija Lietuvoje.

Darbo dalykas- prekybos vaikais prevencijos sistema Lietuvoje.

Darbo tikslas – išanalizuoti vaikų žinias apie prekybą žmonėmis taip pat prevencijos galimybes ir pateikti rekomendacijas švietimo politiką formuojančioms institucijoms.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti prekybos vaikais sąvokos turinį;
2. Nustatyti prekybą vaikais įtakojančius veiksnius;
3. Numatyti prekybos vaikais prevencijos galimybes;
4. Atlikti vaikų ir pedagogų požiūrio į prekybą vaikais problemą empirinį tyrimą ir jo duomenų analizę.

Darbo hipotezė- prekybos žmonėmis prevencijos programų įtraukimas į bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių teisinį, dorovinį švietimą žymiai sumažintų riziką jiems tapti prekybos žmonėmis aukomis.

Darbo metodai- šiame darbe naudoti literatūros, teisės aktų analizės bei anketinės apklausos metodai. Pasirinktos dvi respondentų grupės- moksleiviai ir pedagogai- kiekvienai grupei parengta atskira anketa.

Tyrimas buvo atliekamas 2009 metų vasario-gegužės mėnesiais Vilniaus, Trakų, Simno, Rūdiškių, Siesikų, Onušio, Palūknio, Klaipėdos mokyklose anketinės apklausos būdu. Jo metu apklausti 348 trylikos- aštuoniolikos metų moksleiviai ir 59 pedagogai.

Naudota literatūra ir šaltiniai: Lietuvos Respublikos ir tarptautiniai teisės aktai, Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės publikacijos, interneto šaltiniai, valstybinių institucijų duomenų bazės, anketinės apklausos duomenys.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, penkios dalys, išvados, naudotos literatūros sąrašas, santrauka bei priedai.

1. PREKYBOS ŽMONĖMIS IR PREKYBOS VAIKAIS SAMPRATA

Sąvoka „prekyba žmonėmis“ (angliškas atitikmuo „trafficking in human beings“) pirmą kartą užfiksuota dokumentuose 1889 ir 1899 metais. 1889 metais Paryžiuje įvyko pirmoji konferencija, skirta prekybos moterims klausimams³. Šioje konferencijoje prekyba moterims pavadinta „baltąja vergija“. 1899 Londone buvo surengta tarptautinė konferencija dėl prekybos moterimis seksualiniais tikslais. Jos metu dalyviai kreipėsi į valstybes, siūlydami sudaryti susitarimus dėl kovos su prekyba moterimis⁴.

2002 metais Briuselyje vykusioje konferencijoje⁵ buvo atkreiptas aukščiausių Europos pareigūnų, vyriausybių, tarptautinių organizacijų dėmesys į prekybos žmonėmis reiškinį. Siekiant intensyvuoti kovą su prekyba žmonėmis, įvertinus geriausią praktinį patyrimą, naujas tendencijas, šios konferencijos metu buvo priimta vadinamoji Briuselio deklaracija⁶, kuri šiuo metu įvardijama kaip Europos Sąjungos kovos su prekyba žmonėmis strategija.

1.1. Prekybos žmonėmis ir prekybos vaikais samprata tarptautiniuose dokumentuose

Pasaulyje, pradėdant nuo XIX amžiaus pabaigos, buvo priimta daug reikšmingų tarptautinės teisės aktų prekybos žmonėmis kontrolės ir prevencijos klausimais. Verta paminėti šiuos tarpvalstybinių lygiu priimtus teisės aktus⁷, pavyzdžiui, 1904 m. gegužės 18 d. tarptautinį susitarimą dėl kovos su prekyba baltaisiais vergais, 1910 m. gegužės 4 d. konvenciją dėl kovos su prekyba baltaisiais vergais, 1921 m. rugsėjo 30 d. konvenciją dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais, 1933 m. spalio 11 d. konvenciją dėl kovos su prekyba pilnametėmis moterimis, 1949 m. JT konvenciją dėl kovos su prekyba žmonėmis ir kitų asmenų prostitucijos išnaudojimu ir kt. Lietuva nėra šių sutarčių dalyvė.

Europos Sąjungos lygmeniu paminėtinas 1997 m. vasario 24 d. Tarybos Bendrųjų veiksmų aktas 97/154/HA dėl kovos su prekyba žmonėmis ir seksualiniu vaikų išnaudojimu.

³ Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Red. A. Sipavičienė <http://www.iom.lt/documents/knyga-ALF-LT.pdf> prisijungimo laikas 2009-08-26

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat.

⁷ Mickevičius D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutarimas ir Europos Sąjungos teisei aspektai // Teisė, 2005, Nr.54 P. 12

Prekyba žmonėmis draudžiama ir bendresnio pobūdžio tarptautiniais teisės aktais. Tradicinė vergovė ir prekyba vergais buvo uždrausta 1926 metų konvencija dėl vergovės, taip pat 1956 metų papildoma konvencija dėl vergovės ir į vergovę panašių institutų uždraudimo. Vergovė minima ir 1948 metų JTO visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje⁸. Deklaracijos 4 straipsnyje teigiama, kad **„niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvėje; uždraudžiama visų rūšių vergovė ir prekyba vergais“**. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto⁹ 8 straipsnis draudžia vergiją ir vergų prekybą, vykdomą tiek vyriausybių, tiek ir privačių asmenų. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas¹⁰ nustato keletą teisių valstybių dalyvių piliečiams, kurios kartu iš dalies užtikrina apsaugą nuo prekybos žmonėmis ir išnaudojimo prostitucijai, pavyzdžiui, teisė į darbą (6 str.), teisė į švietimą (13 str.), teisė į teisingas ir tinkamas darbo sąlygas (7 str.), teisė į vienodą užmokestį už lygios vertės darbą (7 str.), teisė į adekvačias gyvenimo sąlygas (11 str.). Paktas taip pat saugo vaikus nuo ekonominio ir socialinio išnaudojimo bei darbo, kuris yra žalingas jų sveikatai ar vystymuisi (10 str.). JTO konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims¹¹ 6 straipsnyje įtvirtinta, kad „valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, įskaitant teisines, kad būtų nutraukta visų rūšių prekyba moterims ir moterų prostitucijos panaudojimas“. Tarptautinė darbo organizacija yra priėmusi dvi konvencijas, kurios gali būti taikomos prostitucijos išnaudojimo atvejais: 1930 m. konvencija dėl priverstinio ar privalomojo darbo (Nr. 29)¹² ir 1957 m. konvencija dėl priverstinio darbo panaikinimo (Nr. 105)¹³. Pagal abi konvencijas priverstinis darbas reiškia **„bet kokį darbą ar tarnybą, kurių buvo išreikalauta prievarta, grasinant nuobauda ir kurių asmuo nesutiko atlikti savo valia“**. Be to, 1989 m. JTO vaiko teisių konvencijoje¹⁴ nurodoma, kad valstybės dalyvės kovoja su neteisėtu vaikų perkėlimu ir negražinimu iš užsienio (11 str. 1 d.), valstybės dalyvės **pripažįsta vaiko teisę būti apsaugotam nuo ekonominio ir nuo bet kokio darbo, kuris gali būti pavojingas jo sveikatai arba trukdyti jam mokytis, gali kenkti jo sveikatai ir fiziniam, dvasiniam, doroviniam bei socialiniam vystymuisi** (32 str.), valstybės dalyvės įsipareigoja ginti vaiką nuo visų seksualinio išnaudojimo ir seksualinio suvedžiojimo formų (34 str.).

⁸ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.

⁹ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288

¹⁰ Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3290.

¹¹ Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims // Valstybės žinios. 1996, Nr. 21-549.

¹² Tarptautinės darbo organizacijos 1930 m. konvencija dėl priverstinio ar privalomojo darbo (Nr. 29) // Valstybės žinios. 1996, Nr. 27-648

¹³ Tarptautinės darbo organizacijos 1957 m. konvencija dėl priverstinio darbo panaikinimo (Nr. 105) // Valstybės žinios, 1996, Nr. 28-676

¹⁴ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501

Neabejotinai svarbiausias teisės aktas yra 2000 m. lapkričio 15d. priimtas Jungtinių Tautų Organizacijos (rezoliucija 55/25) Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja (Palermo protokolas), papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą¹⁵, kuriame „prekyba žmonėmis“ apibrėžiama:

a) prekyba žmonėmis reiškia asmenų verbavimą, pervežimą, perdavimą, slėpimą ar priėmimą naudojant gąsdinimus, jėgą ar kitas prievartos formas, apgaulę, sukčiavimą, piktnaudžiavimą valdžia ar pasinaudojant kito asmens pažeidžiamumu arba duodant ar gaunant mokestį ar kitokią naudą siekiant gauti sutikimą asmens, kurio įtakoje yra kitas asmuo, pastarojo išnaudojimo tikslais. Išnaudojimas apima prostituciją ar kitoki seksualinį išnaudojimą, prievartinį darbą ar paslaugas, vergiją ar į vergiją panašią veiklą arba organų pašalinimą;

b) į prekybos žmonėmis aukos sutikimą būti laikomai išnaudojimo situacijoje, apibrėžtoje paragrafe (a), neatsižvelgiama, jei jis buvo išgautas naudojant paragrafe (a) išvardytas prievartos, apgaulės ar kontrolės priemones;

c) vaiko verbavimas, pervežimas, slėpimas ar priėmimas išnaudojimo tikslais laikomas prekyba žmonėmis, net jei nebuvo panaudotos išvardytos priemonės.

Kartu Protokole įtvirtinta esminė nuostata, kad jį ratifikavusios šalys išnaudojimą turėtų suprasti kaip **kitų asmenų išnaudojimą prostitucijos forma ir kitomis seksualinėmis formomis, priverstinį darbą ar paslaugas, vergiją ar veiklą, panašią į vergiją, tarnystę ar organų pašalinimą** (3 str. (a) punktas). Taigi ši universali prekybos žmonėmis samprata sieja šį reiškinių ne vien su vienos lyties asmens (moterų) išnaudojimu prostitucijos tikslams, bet ir su kitomis visuomeninio gyvenimo sritimis, kuriose gali būti prekiaujama žmonėmis.

Paminėtina, kad išankstinis prekybos žmonėmis aukos sutikimas atlikti su ja nurodytus veiksmus (būti išnaudojamai) neturi reikšmės kvalifikuoti veiką, jei prieš ją buvo panaudota bent viena iš išvardytų prievartos priemonių. Dažnai manoma, kad pačios aukos kaltos ar kad jos savo noru sutiko dirbti vienoki ar kitoki darbą. Tačiau pagal šį JTO apibrėžimą, išnaudojimas nėra teisėtas, jei aukos sutikimas buvo išgautas apgaule, naudojant prievartą, šantažą ar kitomis priemonėmis. Galima manyti, kad tokia pozicija pasirinkta dėl to, kad „sutikimas“ paprastai tik rodo beviltišką

¹⁵ Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą// Valstybės žinios. 2003, Nr. 49-2166

aukų padėti dėl jų ekonominių nepriteklių, kitų nepalankiai susiklosčiusių asmeninio gyvenimo situacijų¹⁶.

Protokole nurodoma, kad vaikų verbavimo, pervežimo, perdavimo, slėpimo ar priėmimo išnaudojimo tikslais veika bus kvalifikuojama kaip prekyba žmonėmis ir tada, kai prieš juos nenaudojamos jokios prievartos priemonės. Pabrėžtina, kad nepilnamečiai- dar nevisiškai subrendę asmenys, kurie dėl savo socialinės ir psichologinės brandos blogiau už suaugusiuosius geba valdyti emocijas, jausmus, racionaliai vertinti savo pasirinkimus.

JAV Kongresas 2000 metais priėmė Prekybos žmonėmis ir prievartos apsaugos aktą¹⁷, kuriame prekyba žmonėmis apibrėžiama:

(a) pardavimas seksualiniais tikslais, kai komercinio sekso aktas sukeltas jėga, apgaule ar šantažu ar kai asmeniui, kuris įtrauktas į tokią prekybą, nėra 18 metų;

(b) verbavimas, transportavimas, tiekimas ar įsigijimas žmonių darbu ar paslaugoms, naudojant jėgą, apgavystę ar šantažą, siekiant priversti paklusti katorgai, peonažui (peonų baudžiamasis darbas)¹⁸, darbui už skolas ar vergijai.

Daugelis tarptautinių organizacijų turi savo darbinius prekybos žmonėmis apibrėžimus¹⁹. Pavyzdžiui,

Tarptautinė migracijos organizacija paskelbė tokį prekybos migrantais apibrėžimą:

a) migrantas slapta įtraukiamas (užverbuojamas, pagrobiamas, parduodamas ir pan.) ir pervežamas valstybės viduje arba per sieną;

b) tarpininkai (prekiautojai žmonėmis) gauna ekonominį ar kitokį pelną naudodami apgaulę, prievartą ir kitas išnaudojimo formas tokiomis sąlygomis, kurios pažeidžia pagrindines migranto teises.

Šiuo atveju daugiausia dėmesio kreipiama ne tik į migracijos procesą, bet ir specifines situacijas bei migranto, kaip individualios asmenybės, teises. Tačiau ši prekybos žmonėmis samprata ir JTO Protokole pateikta definicija iš esmės yra panašios, kadangi ir vienu, ir kitu atveju minimi tie patys žmogaus pavergimo būdai- žmonių verbavimas, pervežimas, perdavimas, grobimas, apgaulė, prievarta ir kt., taip pat ekonominio ar kitokio pelno gavimas.

¹⁶ Mickevičius D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutarimas ir Europos Sąjungos teisei aspektai // Teisė, 2005, Nr.54 P. 17

¹⁷ Prekybos žmonėmis pavojai ir prevencinė veikla mokykloje. Metodinė priemonė.- Vilnius: Tarptautinė Migracijos Organizacija, 2005. P13

¹⁸ Peonas- Lotynų Amerikos šalyse, Meksikoje- padienis darbininkas, samdinys

¹⁹ Prekybos žmonėmis pavojai ir prevencinė veikla mokykloje. Metodinė priemonė.- Vilnius: Tarptautinė Migracijos Organizacija, 2005. P13

Kartu pabrėžtina²⁰, kad prekyba žmonėmis dažnai siejama su nelegalia migracija. Tačiau šios sąvokos yra netapačios. Prekyba žmonėmis gali būti vykdoma ir pasinaudojant legalia migracija: bevizis išvykimas į Europos Sąjungos valstybes, kirtimas sienos turint trumpalaikę turistinę vizą ir pan. Tokiais atvejais regionų vidaus migracija ar laikinoji migracija yra visiškai teisėta ir legali, nelegaliu migrantu (auka) asmuo tampa tik dėl tolesnės neteisėtos veikos. Todėl prekyba žmonėmis labiau galėtų būti siejama su nelegaliu žmonių gabenimu (pvz. Lietuvos BK 292 str. ir 293 str.), nei su neteisėtu valstybės sienos perėjimu (pvz. Lietuvos BK 291 str.)

Pažymėtina, kad valstybių požiūris į prekybą žmonėmis kaip vieną iš skaudžiausių socialinių reiškinių priklauso ne tik nuo jų politinio, ekonominio, kultūrinio, teisinio lygio, visuomenės mentaliteto, tradicijų, atspindinčių teisine šio reiškinio reglamentacija, bet ir nuo ratifikuotų tarptautinių dokumentų bei Europos Sąjungos institucijų priimtų teisės aktų.

1.2. Prekybos žmonėmis ir prekybos vaikais samprata nacionalinėje teisėje

Lietuva prekybą žmonėmis, kaip reiškinį, oficialiai pripažino tik 1998 metų liepos 2-ąją, kai Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Baudžiamojo Kodekso²¹ 131 straipsnio 3-iosios dalies papildymą, kuriame nustatyta baudžiamoji atsakomybė už tokios rūšies veiklą.²²

Prekybos žmonėmis klausimu Lietuvai yra aktualiausi šie teisės aktai:

1. 2000 m. lapkričio 15 d. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (toliau Palermo protokolas)²³;
2. 2002 m. liepos 19 d. Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis (toliau- Pagrindų sprendimas)²⁴;
3. 2000 m. gegužės 25 d. Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos (toliau – Fakultatyvinis protokolas)²⁵

²⁰ Bolzanas D., Drakšienė A. Prekybos žmonėmis samprata// Teisė 2004. Nr. 53 P. 43

²¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

²² Prekybos žmonėmis pavojai ir prevencinė veikla mokykloje. Metodinė priemonė.- Vilnius: Tarptautinė Migracijos Organizacija, 2005. P14

²³ 2000 m. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49-2166

²⁴ 2002 m. Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=38186 prisijungimo laikas 2009- 08- 29

Palermo protokole uždraustas veikas privalu kriminalizuoti Baudžiamajame Kodekse (toliau BK). Pagrindinėmis normomis, kuriomis įgyvendinamas šis reikalavimas, yra **BK 147 straipsnis „Prekyba žmonėmis“ ir BK 157 straipsnis „Vaiko pirkimas arba pardavimas“**. BK 147 straipsnyje draudžiama prekyba žmonėmis **laikomas asmens pardavimas, pirkimas ar kitoks perleidimas arba įgijimas, turint tikslą gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos**. Panašiai apibūdinama ir speciali prekybos žmonėmis sudėtis- vaiko pirkimas arba pardavimas BK 157 straipsnyje, jame numatyta atsakomybė asmenims, kurie **„pardavė, pirkė ar kitaip perleido arba įgijo mažametį vaiką“**²⁶ (1d.) arba **„vertėsi prekyba mažamečiais vaikais“** (2d.). Kitaip nei Palermo protokole, BK 147 straipsnio dispozicijoje nevardijami asmens valios kontrolės perėmimo būdai, o apsiribojama keleto alternatyvių veikų (pardavimas, pirkimas, kitoks perleidimas ar įgijimas) ir būtino nusikalstamo tikslo (siekiu gauti turtinę ar kitokią asmeninę naudą) nurodymu. Lyginant šiuos du apibrėžimus pastebimas „lietuviškojo“ apibrėžimo lakoniškumas ir tam tikras neapibrėžtumas, kitaip nei Palermo protokole, kuriame pateikiama sudėtinga struktūra, bandant išsamiai išvardyti visus esminius prekybos žmonėmis požymius.

BK 147 straipsnyje išvardijamos šios alternatyvios prekybą žmonėmis sudarančios veikos: asmens pardavimas, pirkimas, kitoks perleidimas ir kitoks įgijimas. Kalbant apie prekybą žmonėmis sudarančias veikas pažymėtina, kad žmogaus pardavimas, pirkimas, įgijimas, perleidimas visada suponuoja neteisėtą sandorį, susijusį su aukos laisvę varžančia kontrole ir išnaudojimu. Pirma, žmogaus įgijimas arba perleidimas tampa įmanomas, kai auka yra priklausoma nuo kaltininko, kuris neteisėtai disponuoja jos laisve. Disponuoti kitu žmogumi- jį parduoti, kitaip perleisti, įgyti, elgtis su kitu žmogumi kaip su daiktu, preke, įmanoma jam esant priklausomam, pagrobtam ar kitaip suvaržius jo laisvę.²⁷ Antra, neteisėtas disponavimas kitu asmeniu, sandorio, kurio objektas yra žmogus, sudarymas siekiant naudos savaime reiškia žmogaus išnaudojimą. O. Fedosiuk kalbėdamas apie tokį sandorį su žmogumi, pažymi²⁸, kad auka sandorio metu patenka į kito asmens laisvę varžančią kontrolę arba perduodama iš vieno asmens kontrolės į kito asmens kontrolę. Taigi žmogaus įgijimas-perleidimas gali būti dvejopas:

1) kaltininkas įgyja (perka ar kitaip) arba perleidžia (parduoda ar kitaip) iki šiol laisvą žmogų. Šiuo atveju auka visiškai ar iš dalies praranda laisvę tik sandorio metu. Žmogus

²⁵ 2000 m. Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolai dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos // Valstybės žinios. 2004, Nr. 108-4037

²⁶ Mažamečių vaikų baudžiamosios teisės teorija ir teismų praktika laiko asmenį, nesulaukusį 14 metų

²⁷ Baudžiamoji teisė: specialioji dalis (I tomas) / A. Abramavičius ir kt. Vilnius: Eugrimas, 2000.

²⁸ Fedosiuk O. Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei // Jurisprudencija. 2003, t. 45(37) P. 92

paprasciausiai gali būti pagrobtas, taip pat papirktas, apgautas, įtikintas ar kitaip užverbuotas, pavyzdžiui, mergina gali būti užverbuota dirbti prostitute;

2) kaltininkas įgyja (perka ar kitaip) arba perleidžia (parduoda ar kitaip) jau visiškai ar sąlyginai nelaisvą žmogų, kai sandorio metu auka tik keičia savo „savininką“. Pavyzdžiui, suteneris parduoda prostitutę kitam suteneriui.

Taigi prekybą žmonėmis suvokiant ne vien kaip dviejų asmenų (pardavėjo ir pirkėjo) sandorį trečiojo asmens (prekės) atžvilgiu, bet ir kaip tokį dviejų asmenų sandorį, dėl kurio vienas iš jų patenka į kito (įgijėjo) faktinę kontrolę, atsiskleidžia BK 147 straipsnyje numatytos veikos esmė, kurią jau galima lyginti su tarptautiniuose dokumentuose, teisės aktuose pateiktu prekybos žmonėmis apibrėžimu.

Palermo protokole ir Pagrindų sprendime išvardijamos šios alternatyvios veikos: **„asmens verbavimas, gabenimas, perdavimas, slėpimas, jo priėmimas, įskaitant to asmens atžvilgiu turimos kontrolės perleidimą“**²⁹. Akivaizdu, kad juose minimas asmens perdavimas ir priėmimas yra kriminalizuoti BK 147 straipsnyje kaip pardavimas ar kitoks perleidimas ir pirkimas ar kitoks įgijimas. Šiomis veikomis nukentėjusysis iš vieno asmens kontrolės pereina kito asmens kontrolėn už pinigus, kitoki materialinį atlygį, už skolą, mainais, už paslaugą, kaip dovana, pralošiant ir kt. Sprendžiant kitų veikų patekimo į BK 147 straipsnį numatytos veikos apimtį klausimą, būtina įvertinti jos pabaigos momentą. BK 147 straipsnyje numatyta veika laikoma baigta nuo asmens įgijimo arba perleidimo, t.y. nukentėjusiojo asmens perėjimo kaltininko kontrolėn ar šios kontrolės perdavimo kitam asmeniui momento, todėl vėlesni veiksmai su nukentėjusiuoju asmeniu neturėtų reikšmės kvalifikuojant veiką. Vadovaujantis šia logika galima daryti išvadą, kad BK 147 straipsnio prasme „neįgyto“ asmens gabenimas ar slėpimas vargu ar turėtų būti baudžiamas kaip prekyba žmonėmis, išskyrus atvejus, kai tai sudarytų rengimąsi ar pasikėsinimą įgyti ar perleisti šį asmenį.

BK 147 straipsnyje, kitaip nei Palermo protokole ar Pagrindų sprendime nedetalizuojama, kokiais būdais galimas asmens valios kontrolės perėmimas. Dėl šios priežasties BK teoriškai apima visus įmanomus asmens valios kontrolės įgijimo būdus, įskaitant ir tuo atveju, kai nukentėjęs asmuo formaliai išreiškia savo „sutikimą“.

Fakultatyviajame protokole išdėstyta keletas alternatyvių prekybos vaikais formų, kurios privalomos kriminalizuoti kiekvienoje valstybėje narėje: 1) vaiko pardavimas už piniginių ir kitoki atlygį, jį siūlant, pristatant ar priimant bet kokiomis priemonėmis siekiant jį išnaudoti

²⁹ 2000 m. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą // Valstybės žinios. 2003, Nr. 49-2166

Fakultatyviniame protokole draudžiamiems tikslams- seksualiai išnaudoti, perduoti vaiko organus siekiant organus siekiant pelno ar vaiką įdarbinti prievartiniam darbui; 2) tarpininkaujant sutikimo įvaikinti vaiką išgavimas nederamu būdu, pažeidžiant galiojančius tarptautinės teisės dokumentus dėl įvaikinimo, kai vaikas realiai yra atiduodamas asmeniui už piniginį ar kitokį atlygį; 3) vaiko siūlymas, gavimas, parūpinimas ar pateikimas vaikų prostitucijai.

BK 147 straipsnis ir 157 straipsnis iš esmės apima pirmąją veiką, kadangi vaiko pristatymas ar priėmimas už atlygį ir yra vaiko pardavimas arba pirkimas. Mažamečių vaikų atžvilgiu baudžiamasis įstatymas nereikalauja tikslo gauti turtinės ar kitokios asmeninės naudos (BK 157 str.), o vyresnių vaikų atveju šis tikslas yra būtinas (BK 147 str.). Antroji veika- tarpininkavimas nederamu būdu įvaikinant vaiką- iš principo yra kiek sudėtingesnė vaiko pardavimo forma, kadangi vaiko perdavimas prekybos žmonėmis ar vaiko pirkimo arba pardavimo atvejais gali būti ir legalus, perduodant jį globoti, išivaikinti įstatymų nustatyta tvarka.³⁰ Trečioji veika- vaiko siūlymas, gavimas, parūpinimas ar jo pateikimas vaikų prostitucijai- patenka į keleto baudžiamojo įstatymo normų apimtį. Viena vertus, vaiko gavimas, parūpinimas ar pateikimas verstis prostitucija iš esmės atitinka jau aptartas prekybos žmonėmis ar vaiko pirkimo arba perdavimo sudėtis arba pasėkisimą atlikti šias veikas (vaiko siūlymo atveju). Kita vertus, nurodytos veikos turi ir nepilnamečio įtraukimo į prostituciją (BK 308 str. 2d.), nepilnamečio prostitucijos organizavimo ar nepilnamečio gabenimo jo sutikimu prostitucijai į kitą valstybę požymių (BK 307 str. 3d.). Taigi galima konstatuoti, kad trečioji veika visiškai kriminalizuota galiojančiam BK.

Tačiau žinotina, kad ne visi tikslai, paminėtini tarptautinių dokumentų prekybos vaikais apibrėžimuose, yra įtvirtinti BK 157 str. Lyginant išnaudojimo tikslus, pastebima, kad BK nenumato išnaudojimo vergijai ar veislai, panašiai į vergiją, kuri numatyta minėtame Palermo protokolo straipsnyje. Kita prekybos vaikais forma, kurią kriminalizuoti įpareigoti JT Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos yra neteisėtas įvaikinimas. Jis protokolo 3 str. apibrėžiamas kaip tarpininkaujant sutikimo įvaikinti vaiką išgavimas nederamu būdu, pažeidžiant galiojančius tarptautinės įvaikinimo teisės dokumentus. Baudžiamoji atsakomybė už panašaus pobūdžio veiksmus yra numatyta tik netiesiogiai, pavyzdžiui, BK straipsniuose, numatančiuose baudžiamąją atsakomybę už korupciją ar dokumentų klastojimą. Tačiau neteisėtu įvaikinimu yra pažeidžiamos vaiko teisės ir interesai, todėl tikslinga numatyti ir tiesioginę baudžiamąją atsakomybę už tokius veiksmus.³¹

³⁰ Baudžiamoji teisė: specialioji dalis (I tomas) / A. Abramavičius ir kt. Vilnius: Eugrimas, 2000.

³¹ Nikartas S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata// Teisės problemos, 2009. Nr. 2 (64) P. 115

Taigi galima daryt išvadą, kad BK 157 str. įtvirtinta vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtis apima ne visas vaikų išnaudojimo formas, kurias kriminalizuoti įpareigoja minėti tarptautinės teisės dokumentai. Kita vertus, atsižvelgiant į prekybos vaikais reiškinių platumą ir įvairumą, nuolatinę kaitą, praktiškai neįmanoma išvardyti visų galimų išnaudojimo tikslų. Jei ir pavyktų sudaryti tokį sąrašą, jis būtų labai ilgas, o tai tik apkrautų prekybos vaikais apibrėžimą bei apsunkintų jo taikymą praktikoje. Ieškant optimaliausios formuluotės, manytina, jog tinkamiausia būtų vartoti antrakto „išnaudojimo tikslų“ terminą, kuris apima visus galimus išnaudojimo tikslus. Tai neprieštarautų tarptautinės teisės aktams, detalūs tarptautinių dokumentų apibrėžimai turėtų atlikti aiškinamąją „išnaudojimo tikslų“ požymio turinio funkciją.³²

³² Nikartas S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata// Teisės problemos, 2009. Nr. 2 (64) P.115

2. PREKYBOS VAIKAIS TEISINIO REGULIAVIMO LIETUVOJE PROBLEMAS

Lietuva yra parengusi nemažai priemonių prekybos žmonėmis problemoms spręsti. Lietuvoje 2002 – 2004 metais buvo vykdoma Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos programa³³. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, 2005 metais atlikusi Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002 – 2004 metų programos valstybinį auditą³⁴, nustatė, kad programa įgyvendinta nepakankamai rezultatyviai: pilnai įvykdyti tik 66 proc. programos priemonių, skirta tik 42 proc. numatytų lėšų programos priemonių įgyvendinimui. Siekdama programos tęstinumo, bei atsižvelgdama į pasiektus rezultatus, Vyriausybė patvirtino Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005 – 2008 metų programą³⁵.

Kaip pažymima Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetui pateiktame komentare³⁶ šių programų efektyvumas priklauso nuo tinkamo, nuoseklaus prisiimtų įsipareigojimų vykdymo (savalaikio priemonių vykdymo, finansavimo ir pan.), nuolatinės, objektyvios ir išsamios programų vykdymo kontrolės bei priemonių tęstinumo. Programų tęstinumas yra itin svarbus, atsižvelgiant į pokyčius Lietuvos valstybės politiniame, ekonominiame, socialiniame, kultūriniame ir kt. gyvenime.

Itin svarbus programose numatytų priemonių įgyvendinimas žemutinėje- vietos savivaldos grandyje. Praktikoje programų priemonių įgyvendinimas savivaldybėse yra itin priklausomas nuo žmogiškojo faktoriaus, vietos valdžios požiūrio į vaikų teisių apsaugą visumoje ir atitinkamai konkrečią vaiko teisių apsaugos problemą, kadangi Vyriausybė tvirtindama programą, atsižvelgdama į savivaldos nepriklausomumo principą, **tik rekomenduoja savivaldybėms skirti lėšas** programoje numatytų priemonių įgyvendinimui.

Tame pačiame komentare pažymima, kad vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos problema savivaldybėse nėra vertinama kaip grėsminga ar reikalaujanti išskirtinio dėmesio.

³³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. Nr. 62 „Dėl prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002-2004 metų programos“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 6-231.

³⁴ www.vkontrolė.lt/auditas_ataskaita.php?1661 prisijungimo laikas 2009-09-23

³⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 gegužės 19 d. nutarimas Nr. 558 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2005, Nr. 65-2333.

³⁶ Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetui pateiktas komentaras dėl Lietuvos Respublikos ataskaitos dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos įgyvendinimo Lietuvoje www.lrs.lt/docs2/LDXMJKHK.DOC prisijungimo laikas 2009-09-23

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2006 – 2007 metais atliktas situacijos dėl prekybos žmonėmis aukų (nepilnamečių) bei nepilnamečių prostitucijos apibendrinimas parodė, kad prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005 – 2008 metų programų priemonių įgyvendinimui 2006 metais iš 60 savivaldybių- **47 savivaldybės** neskyrė lėšų programos įgyvendinimui motyvuojant, jog savivaldybėje tai nėra aktuali problema, **39 savivaldybėse** nebuvo vykdomi ir vykdyti prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos projektai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2008 metų veiklos ataskaitoje atkreipė dėmesį į šias aplinkybes:³⁷

1. Nepaisant teisės aktuose įtvirtinto imperatyvo pranešti apie smurto prieš vaiką atvejus, daugelis jų yra sąmoningai, dėl subjektyvių priežasčių (siekiant išvengti atsakomybės, intervencijos į šeimą, išsaugoti įstaigos autoritetą ir pan.) nuslepiami. Žinomų ar įtariamų smurto prieš vaikus atvejų nuslėpimas įtakoja šio reiškimo, taip pat vaikų pardavimo, prostitucijos bei pornografijos, latentškumą, o statistiniai duomenys neatspindi realaus fizinio, seksualinio, psichologinio smurto paplitimo nei pagal teorinį, nei pagal vaikų amžiaus, nei pagal smurtautojo charakteristikos kriterijų.

2. Praktikoje ne visuomet įgyvendinamos teisės aktų nuostatos dėl pagalbos vaikui, nukentėjusiam nuo nusikalstamos veikos, smurto ar kitokio blogo elgesio, suteikimo. Praktikoje ne visuomet užtikrinama nepilnamečio nukentėjusiojo ar liudytojo apsauga nuo susitikimo su įtariamuoju (kaltinamuoju), pastarojo ar jo atstovų poveikio. Požiūris į nukentėjusį vaiką vis dar neišvengia vaiko kaltinimo dėl įvykio, vaiko pasmerkimo aspektų. Ypač neigiamai vertinamos prostitucija besiverčiančios merginos, nepriklausomai nuo vertimosi priežasčių. Daugeliu atvejų preziumuojama, kad tai buvo merginos iniciatyva ar dėl jos kaltės. Atsižvelgiant į vaikų lytinės brandos akceleraciją, teigiamą kai kurių vaikų požiūrį į vertimąsi prostituciją bei iniciatyvą užsiimti šia veikla, neigiamai vertintinas nepilnamečių traukimas administracinėn atsakomybėn už vertimąsi prostitucija, jeigu nėra nustatoma atleidimo nuo administracinės atsakomybės aplinkybių. Tokiais atvejais svarbiau išsiaiškinti tikrąsias nepilnamečių vertimosi prostitucija priežastis ir užtikrinti efektyvios pagalbos teikimą.

3. Savivaldybėse trūksta organizacijų, teikiančių (galinčių teikti) kvalifikuotą pagalbą prekybos žmonėmis bei prostitucijos aukoms. Psichosocialinė ir kita reikalinga pagalba bei paslaugos nėra prieinamos visiems vaikams ir jų šeimos nariams (atstovams pagal įstatymą), ypačingai gyvenantiems kaimo vietovėse.

³⁷ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2008 metų veiklos ataskaita <http://www3.lrs.lt/docs2/AIPCTIOW.PDF> prisijungimo laikas 2009-09-23

4. Nėra nacionalinio, valstybinio lygmens koordinacinio centro, kuris padėtų stiprinti prevencinę, intervencinę ir postvencinę atsakingų institucijų veiklą, sprendžiant su vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos problemas, koordinuotą prevencinį darbą, nepilnamečių paieškos organizavimą, aukų parvežimą iš užsienio, būtinos kompleksinės pagalbos suteikimą bei duomenų apie nukentėjusius nepilnamečius kaupimą ir analizavimo procesą bei informacijos sklaidą.

5. Prekybos žmonėmis ir prostitucijos problemoms spręsti parengtų Vyriausybės programų įgyvendinimas savivaldybėse yra pernelyg priklausomas nuo vietos valdžios požiūrio į vaiko teisių apsaugą ir konkrečią vaiko teisių apsaugos problemą, nes Vyriausybė gali tik rekomenduoti savivaldybėms skirti lėšas programoje numatytoms priemonėms įgyvendinti. Vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos problema savivaldybėse nėra vertinama kaip grėsminga ar reikalaujanti išskirtinio dėmesio.

6. Socialiniai pedagogai ir pedagoginės psichologinės tarnybos dėl jiems oficialiai ir neoficialiai priskirtų uždavinių ir funkcijų, didelio darbo krūvio bei jų žinioje esančių vaikų skaičiaus negali efektyviai ir kokybiškai vykdyti jiems pavestų funkcijų. Didelis darbo krūvis, nepakankamas materialinis techninis aprūpinimas, menkas darbo užmokestis- tai vienos iš priežasčių, dėl kurių jaučiamas specialistų stygius ir dėl ko šie specialistai renkasi kitą veiklą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pažymėjo, kad siekiant efektyvios vaikų apsaugos, vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos problemų sprendimo, Lietuvos valstybė turi:

- Pašalinti atotrūkį tarp teisinio reglamentavimo, sukurtos gana pažangios teisinės bazės ir praktinio teisės aktų įgyvendinimo;
- Užtikrinti priimamų su vaiko apsauga susijusių sprendimų, priemonių ir veiksmų nuoseklumą bei jų įgyvendinimo nuolatinę kontrolę ir priežiūrą;
- Tinkamai finansuoti teisės aktuose numatytas vaiko teisių apsaugos priemones;
- Veiklą ir priimamus sprendimus dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos sukcentruoti ir koordinuoti valstybiniame lygmenyje (koordinaciniame centre);
- Ypatingą dėmesį skirti prevencinei veiklai dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos, o ją planuoti bei vykdyti atsižvelgiant į atitinkamas potencialių aukų (rizikos) grupes;
- Užtikrinti efektyvią pagalbą bei reikalingas paslaugas seksualinę prievartą patyrusiems nepilnamečiams, prekybos žmonėmis bei prostitucijos aukoms (steigiant pagalbos ir

reabilitacijos centrą), pašalinti atotrūkį tarp miesto ir kaimo vietovių gyventojams teikiamų paslaugų bei pagalbos;

- Skirti lėšas specialistams parengti, jiems motyvuoti ir išsaugoti;
- Užtikrinti informacijos apie pagalbą teikiančias institucijas sklaidą bei galimybes pranešti apie išnaudojimo atvejus ir sulaukti pagalbos;
- **Šviesti vaikus ir jų tėvus (kitus atstovus pagal įstatymą), vaiko teisių apsaugos institucijų ir žiniasklaidos atstovus bei visuomenę, informaciją pateikti atsižvelgiant į kiekvienos suinteresuotos grupės ypatumus.**

3. PREKYBOS VAIKAIS TENDENCIJOS LIETUVOJE

Prekybos vaikais reiškinys atkreipė tarptautinės bendruomenės dėmesį 90-aisiais, kai buvo paskleista nerimą kelianti informacija apie masinius vaikų pardavimus sekso industrijai Pietryčių Azijoje. Tuo tarpu paskutinių dešimtmečių nevyriausybinių organizacijų darbas atskleidė, kad nepilnamečiai nukentėję nuo prekybos žmonėmis identifikuojami ne tik tokiuose egzotiškuose kraštuose kaip Tailandas, Indija ar Nepalas, bet ir Rytų ir Vidurio Europoje, kartu ir Lietuvoje.

2006-2008 metų Tarptautinės Migracijos Organizacijos tyrimų duomenys³⁸ rodo, kad Lietuvoje net 37 proc. sudaro nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis vaikai (nepilnamečiai). Prekybos vaikais priežastys skiriasi nuo prekybos suaugusiais žmonėmis, tad antrajame skyriuje kalbėsime apie veiksnius, turinčius įtakos išsiskirti prekybai vaikais, taip pat apžvelgsime vaikų išnaudojimo formas ir verbavimo būdus.

3.1. Prekybos vaikais priežastys

Siekiant kovoti su prekybos vaikais apraiškomis, būtina nustatyti šio reiškinio ištakas ir priežastis, o jos dažnai būna persipinusios ir viena kitą papildo.

Pajamos. Siekis turėti nuosavų pinigų arba kišenpinigių- natūralus vaiko noras, ypač šeimose, kur finansinė padėtis yra sunki. Lietuvoje nėra daug būdų, kaip nepilnamečiams galima būtų legaliai užsidirbti ir tai tik vasaros atostogų metu. LR Darbo Kodeksas numato apribojimus įdarbinant nepilnamečius, tad darbdaviai nenoriai juos samdo. Lietuvoje nėra daug sezoninių darbų, be to „juodas darbas“ (darbas reikalaujantis daug fizinių pastangų, bet nenešantis didelės finansinės naudos) atrodo nepatraukliai, tad ieškoma kitų būdų užsidirbti. Viena didžiausių rizikos grupių yra merginos ir vaikinai ką tik baigę vidurinę mokyklą. Netęsiant mokslų aukštojoje mokykloje, ieškoma darbo, galimybių gauti savas pajamas. Internete ir laikraščiuose apstu pavojingų darbo skelbimų, mat žadami dideli pinigai už nesunkų darbą. Teisės instituto prie Teisingumo ministerijos

³⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 1104 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009-2012 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2009, Nr. 112-4761.

specialistai teigia³⁹, kad privataus pobūdžio skelbimai, jeigu jie nekursto rasinės, religinės, tautinės ir pan. neapykantos, negali būti uždrausti spausdinti, nepaisant jų dviprasmiškumo. Prekeivių žmonėmis darbo pasiūlymai atrodo ypač patraukliai- žadami pasakiški pinigai, leisiantys per trumpą laiką praturtėti. Dažnai tokius pasiūlymus jaunuoliai gauna iš seniai nematytų arba vaikystės draugų, pažįstamų, kartais net iš giminaičių. Todėl patikliai vertina pasiūlymus dirbti kvalifikacijos nereikalaujančius darbus svetimose šalyse.

Skurdas. Lietuvoje vaikai, kaip socialinė grupė, patiria vieną iš didžiausių skurdo rizikos lygi⁴⁰. Kas ketvirtas vaikas mūsų šalyje gyvena prie skurdo ribos. Vaikų skurdo lygis Lietuvoje viršija šalies bendro namų ūkio skurdo lygį, kuris šalyje yra 20 proc. Vaikystėje ir paauglystėje patirtas skurdas yra viena iš priežasčių kodėl jaunuoliai susigundo laimę išbandyti svetur.

Nesugebėjimas organizuoti savo laisvalaikio. Viena pagrindinių jaunimo problemų ta, jog jauni žmonės nėra pakankamai užimti. Vaikinai ir merginos negebėdami organizuoti savo laisvalaikio ir neturėdami siektinų tikslų, gali greičiau susivilioti pasiūlymais dirbti užsienyje. Jauni žmonės, išvažiuodami į užsienį, dažnai mini pagrindinę priežastį- norą kuo greičiau praturtėti, tačiau įvardijama ir kita priežastis- tai neturėjimas ką veikti Lietuvoje: „Lietuvoje nėra kas veikti, čia nieko nepasieksi“ ir t.t.⁴¹

„Gatvės vaikai“. Suaugusiųjų nesaikingai vartojamas alkoholis, narkotikai, bedarbystė šeimoje „suluošina“ ne tik jų, bet ir vaikų gyvenimą: tėvai nusivylę savimi, smurtauja prieš savo atžalas, juos išnaudoja. Tokiose šeimose dažnai stinga ir maisto. Ši situacija verčia vaikus didesnę laiko dalį praleisti gatvėse ar kiemuose su draugais ar be jų. Tokie vaikai susiduria su daugybe socialinių problemų, namai jiems asocijuojasi su baime ir skurdu. Prekeiviai žmonėmis pasinaudoja šia situacija ir pelnosi juos išnaudodami.

Minėtos kategorijos vaikai dažniausiai nelanko mokyklos ir dirba gatvėje, kur patenka dėl smurto, alkoholizmo, priežiūros stygiaus šeimoje. „Gatvės vaikai“ yra nutraukę visus ryšius su šeimos nariais (arba šeimos išvis nėra), gatvę jie laiko savo namais ir joje ieško pajamų ir pastogės. Tokie vaikai yra ypač patrauklus grobis prekeiviams žmonėmis. Pirma, jiems dingus niekas nesusirūpins ir neieškos.

Antra, tokie vaikai yra žemesnio intelekto ir žymiai lengviau yra įtraukiami į prekybos žmonėmis pinkles.

³⁹ Bazylevas I. Prekybos žmonėmis prevencija (taip pat ir prostitucijos klausimais) <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0073012.doc> prisijungimo laikas 2009-09-19

⁴⁰ Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007-2008, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Vilnius 2009. P65

⁴¹ Prekybos žmonėmis pavojai ir prevencinė veikla mokykloje. Metodinė priemonė.- Vilnius: Tarptautinė Migracijos Organizacija http://www.iom.lt/documents/knyga_reduce.pdf prisijungimo laikas 2009-09-19

Mūsų nuomone, reikia ypatingą dėmesį atkreipti į šios kategorijos vaikus. Pastaraisiais metais netinkamas vaikų elgesys bei tai, kad jie atsidūria gatvėje, yra viena svarbiausių problemų, kuri turi augimo tendencijas⁴². Vaikas tampa „gatvės vaiku“ dėl įvairių socialinių, ekonominių bei visuomeninių veiksnių. Kadangi asocialų vaikų elgesį dažniausiai lemia ne pavienis veiksnys, o jų visuma, remiantis įvairių mokslininkų (J. Vabalio-Gudaičio, 1983; S.D. Lamborno ir kt. 1991; J.V.Uzdilos, 1993; B. Gruževskio, 1996; N. Grinevičienės, 1999) tyrimais, yra išryškunami šie problemų „rinkiniai“: prastas šeimos mikroklimatas, netinkamas tėvų pedagoginių pareigų atlikimas, motinų užimtumas darbe, destruktivaus ugdymo šeimoje modeliai bei žemas šeimų statusas. Visi šie veiksniai lemia vaiko asmenybės formavimosi procesą, jo vertybines orientacijas, pasaulėžiūrą bei elgesį konkrečiose situacijose.

Santykiai šeimoje. Šeima, iš kurios kilęs jaunuolis, turi didelę reikšmę, ar jaunas žmogus sugebės išvengti prekybos žmonėmis pavojų. Pastebėta, jeigu vaikas ar mergina yra iš nepilnos šeimos, jei šeimoje dažnas agresyvus tėvų elgesys ar šeimos nariai turi alkoholio ar narkotikų vartojimo problemų, didėja rizika, kad jis stengsis trauktis iš šeimos gyvenimo ir šliesis prie naujų draugų. Todėl didėja rizika būti įtrauktam į prekybos žmonėmis pinkles.

Pastebėta, kad rizika būti įtrauktoms į šias pinkles didėja merginoms, konfliktuojančioms su tėvu (ypatingai rizikos grupė- šeimos, kur tėvai, motinos partneriai seksualiai priekabiauja ar net seksualiai išnaudoja dukteris). Konfliktai šeimoje, nesutarimai su tėvais, kai nėra šeimos palaikymo skatina jaunuolius rinktis, dažnai labai rizikingą darbą užsienyje, tikintis užsidirbti pinigų. Tikima, kad savi pinigai leis būti nepriklausomiems nuo šeimos. Kita vertus, tai ir mėginimas pabėgti iš šeimos, kartais ir nutraukti ryšius su tėvais.⁴³

2007 metais buvo atliktas viešosios nuomonės ir rinkos tyrimo bendrovės „Sprinter tyrimai“ tyrimas „Nebėk iš namų“⁴⁴. Buvo apklausti 1002 vaikai siekiant sužinoti Lietuvos vaikų patirtį bandant pabėgti iš namų ir pagrindines tai lemiančias priežastis. Beveik trečdalis tyrimo dalyvių teigė pažįstantys vaikų, kurie buvo pabėgę/išėję iš namų niekam nepranešę. Pagrindinė numanoma tokio elgesio priežastis- susipykimas su tėvais/kitais šeimos nariais. Dauguma (79 proc.) apklaustų vaikų savo santykius su tėvais vertina gerai, dar 20 proc. juos apibūdina neutraliai. Pagrindinis žmogus, kuriam papasakojamos problemos- mama. Visgi kas dešimtas vaikas nurodė neturintis tokio

⁴² Nevyriausybinų organizacijų vaidmuo sprendžiant socialines „gatvės vaikų“ problemas. Kvedaravičiūtė I. Pedagogika, 2007. Nr. 88 P. 132

⁴³ Prekybos žmonėmis pavojai ir prevencinė veikla mokykloje. Metodinė priemonė.- Vilnius: Tarptautinė Migracijos Organizacija http://www.iom.lt/documents/knyga_reduce.pdf prisijungimo laikas 2009-10-19

⁴⁴ Užsakovas Dingusių žmonių šeimų paramos centras

žmogaus. Neatmetama išvada, kad toks vaikas ieškos naujų draugų, kuriais galima bus pasitikėti ir tuo pačiu kils pavojus pakliūti į prekeivių žmonėmis pinkles.

Savarankiškumas ir pasitikėjimas savimi. „Savarankiškumo“ sąvoka apima daug žmogaus savybių, tarp jų ir pasitikėjimą savimi. Savo nuomonės, gyvenimo tikslo turėjimas ir jo siekimas, gebėjimas abejoti, savarankiškas sprendimų priėmimas- visa tai įeina į „savarankiškumo“ sąvoką. Kartais jaunuoliai iškreiptai supranta, kas yra savarankiškas gyvenimas. Jaunuoliai įsivaizduoja, kad prieštaravimas tėvams, bendrai priimtoms elgesio normoms- tai savarankiškumas. Ypač dažnai manoma, kad savi pinigai suteikia savarankiškumo. Tačiau savi pinigai dažniausiai reiškia tik finansinę nepriklausomybę, o jeigu jaunuolis neturės savo nuomonės, pasirinks kitų primestą gyvenimo būdą, nepaisys kitų žmonių nuomonės, jis nebus savarankiškas žmogus⁴⁵.

Savarankiškumas ir pasitikėjimas savimi vaidina lemiamą vaidmenį, kai vaikinai ar merginos susiduria su prekybos žmonėmis pavojais- pasiūlymais ar viliojimais darbui užsienyje ar Lietuvos didmiestyje. Jei žmogus yra savarankiškas, atsisakys, net jei jaus aplinkinių spaudimą.

Žiniasklaidos įtaka. Visuomenės informavimo priemonių įtaka yra kontroversiška. Viena vertus, parduotų merginų istorijos, gyvenimo patirtis ir situacijos, parodomos spaudos, verčia kiekvieną apgalvoti savo sprendimą dirbti užsienyje, besąlygiškai netikėti lengvais pinigais svetur. Tačiau prostitučių įvaizdis spaudoje, ypač televizijoje, neretai sukuriama patrauklus, puikus- ji yra graži, laisva, puikiai apsirengusi. Filmuose taip pat matome prostitutas gražias, ilgakojes, kurios sutinka milijonierius. Vėliau milijonieriai jas įsimyli, ir viskas atrodo pasakiškai gražiai. Neretai taip galvoja ir jaunos merginos iš Lietuvos, ypač iš daugiaproblemų šeimų. Jos pradeda ieškoti milijonieriaus ar „svajonių princo“.

Šiame skyriuje pristatėme pagrindines priežastis, kurios tiesiogiai veikia jaunus žmones, nepriklausomai nuo lyties.

3.2. Prekybos vaikais formos bei mastai

Prekyba žmonėmis yra latentinis arba užslėptas nusikaltimas, nes ne kiekvienas kreipiasi pagalbos, todėl nėra tikslios informacijos apie prekybos žmonėmis mastą. Oficialiais ir nevyriausybinėmis organizacijų duomenimis⁴⁶, nuo 10 iki 20 proc. prostitucija užsiimančių asmenų yra

⁴⁵ Prekybos žmonėmis pavojai ir prevencinė veikla mokykloje. Metodinė priemonė.- Vilnius: Tarptautinė Migracijos Organizacija http://www.iom.lt/documents/knyga_reduce.pdf prisijungimo laikas 2009-10-19

⁴⁶ Prekyba žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos sprendimo būdai http://www.etib.lt/site_files/trafikingas/Prekyba%20zmonemis.doc prisijungimo laikas 2009-10-19

jaunesni nei aštuoniolika metų. Pagal Europolo surinktus duomenis⁴⁷, kiekvienais metais į užsienį parduodama 1200 lietuvių moterų, o nevyriausybinių organizacijų pateikiami skaičiai dar didesni. Vienas trečdalis šių nusikaltimų aukų lietuvių išvežama į Jungtinę Karalystę. Šiuo metu moterys ir merginos eksportuojamos į Vokietiją, Ispaniją, Italiją, Daniją, Norvegiją, Olandiją, Angliją, Prancūziją, Šveicariją, Belgiją, Graikiją, Čekiją, Lenkiją ir kitas valstybes.

Prekybos žmonėmis srityje Lietuva yra eksporto, tranzito ir importo dalis. Palyginti su Baltijos kaimynėmis, čia prekybos žmonėmis mastai vieni didžiausių. Lietuvos policijos ir užsienio kolegų duomenimis⁴⁸, 2005 metais mūsų šalyje ir užsienyje apie 150 žmonių nukentėjo nuo šio nusikalstamo verslo. Dalis nukentėjusiųjų išvaduota bendromis Lietuvos kriminalinės policijos biuro, užsienio valstybių policijos ir tarptautinių organizacijų pastangomis⁴⁹.

Pasaulinė praktika rodo⁵⁰, kad prekyba vaikais gali vykti įvairiomis formomis. Reikšmingiausios formos yra:

- Priverstinė prostitucija, kada prievarta ir apgaulės būdu įtraukiami asmenys iki 18 metų
- Vaikų pardavimas priverstiniam darbui
- Neteisėtos vaikų organų pardavimas transplantacijai;
- Seksualinis išnaudojimas pedofilinei pornografijai;
- Pardavimas bevaikėms šeimoms

Lietuvoje ir pasaulyje vyrauja prekyba žmonėmis seksualiniam išnaudojimui ir prostitucijai (Jungtinių Tautų ir Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikaltimų ofiso duomenimis, 2008 metais 79 proc. prekybos žmonėmis atvejų sudarė seksualinis išnaudojimas, o 18 proc. priverstinis darbas⁵¹), Lietuvoje dažnėja priverstinio įdarbinimo ir priverstinio įtraukimo į nusikalstamą veiklą atvejų, prekybos vaikais nusikaltimų⁵².

Tarptautinė praktika rodo, kad ekspertų įžvalgos reikalauja atidžiau vertinti atvejus, kai įsivaikina užsieniečiai⁵³. Yra net atvejų, kai vaikais prekiaujama net internetu, tam sukuriama specialios svetainės, išsamiai aprašomi vaikai, pateikiamos jų nuotraukos ir pan. Vaikų „įsigijimas“

⁴⁷ Prekyba žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos sprendimo būdai
http://www.etib.lt/site_files/trafikingas/Prekyba%20zmonemis.doc prisijungimo laikas 2009-10-19

⁴⁸ Ten pat

⁴⁹ Ten pat

⁵⁰ Trafficking in Children for sexual purposes from Eastern Europe to Western/ Edited by A. Wolthuis, M.Blaak.- Amsterdam: ECPAT Europe Law Enforcement Group, 2001.

⁵¹ Krizės metu ryškėja naujos prekybos žmonėmis tendencijos. Tarptautinė Migracijos Organizacija
<http://www.iom.lt/documents/Prekyba%20zmonemis%202008%20duomenys.doc> prisijungimo laikas 2009-10-19

⁵² Ten pat

⁵³ Uscila R. Juvenalinė viktimologija. Vaikų viktimizacija Lietuvoje
http://www.nplc.lt/sena/ni/projektas/metodika/rokas_uscila_vaidu_viktimizacija.doc prisijungimo laikas 2009-10-22

atliekamas per oficialius tarpininkus, kurie parengia visus dokumentus, sutvarko visus formalumus. Tad būsiamiems tėvams pakanka pareikšti norą ir turėti pinigų. Tarptautinių ekspertų teigimu, didžiausios tokios prekybos rinkos (pirkėjų) yra Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Australijoje⁵⁴.

Reikėtų paminėti, kad Lietuvos įvaikinimo institutas dažnai vertinamas kaip biurokratinis, nepalankus Lietuvos piliečiams, tačiau parankus užsieniečiams. Tai patvirtina statistiniai duomenys, pateikiantys, kad kiekvienais metais (nuo 1999 m.) daugėja įsivaikintų vaikų, išvykstančių iš valstybės⁵⁵.

Kaip rodo praktika, prekiaujama naujagimiais arba dar negimusiais kūdikiais⁵⁶. Belgijoje 2005 metais užfiksuotas atvejis, kai moteris sutiko išnešioti kūdikį mainais už 10 tūkst. eurų, apmokant visas medicininės išlaidas. „Užsakovai“ belgų bevaikė šeima. Likus kelioms savaitėms iki gimdymo, moteris persigalvojo ir norėdama užsidirbti daugiau, paskelbė internete „aukcioną“ savo nešiojamo vaisiaus pardavimui. Šį „aukcioną“ laimėjo olandų pora, sutikusi sumokėti 15 tūkst. eurų. Belgų prokuratūra pateikė kaltinimus moteriai dėl prekybos žmonėmis.

Lietuvoje nėra tikslių duomenų, teisinės praktikos apie tokias prekybos žmonėmis pasireiškimų formas, kaip žmogaus pardavimą už skolas, priverstinę santuoką, priverstinį abortą, neteisėtą žmogaus organų transplantaciją ar pardavimą, priverstinę vyrų prostituciją.

Pagal Vidaus reikalų ministerijos turimus duomenis⁵⁷, Lietuva nepriklauso toms šalims, kuriose išaiškinama daug prekybos vaikais atvejų. Tarp prekybos vaikais atvejų nebuvo nustatyta, kad nukentėję būtų mažamečiai (asmenys iki 14 metų). Visais atvejais tai buvo nepilnametės merginos nuo 14-17 metų, kurios priverčiamos užsiimti prostitucija ar įtraukiamos į ją.

Nepastebima kitų prekybos vaikais formų: nenustatyta vaikų pardavimo priverstiniam darbui, prekybos organais, seksualinio išnaudojimo pedofilinei pornografijai, pardavimo kitoms šeimoms atvejų.

Toks vaizdas gali būti aiškinamas dvejopai:

Galėtų būti pateiktas optimistinis aiškinimas, kad Lietuvoje, skirtingai nei daugelyje kitų šalių, šis reiškinys dar nepastebėtas. Šiuo atveju vadovaujamės prielaida, kad oficialiai išaiškintų atvejų skaičius ir struktūra maždaug atitinka realų šio reiškinio mastą ir kad šio nusikaltimo latentškumas nėra didelis. Tačiau galimas ir labiau tikėtinas aiškinimas, kad oficialiai išaiškintų atvejų skaičius- tai tik labai maža dalis tikrojo nusikaltimų skaičiaus - maža tokių nusikaltimų

⁵⁴ Uscila R. Juvenalinė viktimizacija. Vaikų viktimizacija Lietuvoje

http://www.nplc.lt/sena/nj/projektas/metodika/rokas_uscila_vaiku_viktimizacija.doc prisijungimo laikas 2009-10-22

⁵⁵ Ten pat

⁵⁶ Morawska A. Preceder handlu dziecni- perspektywa doswiadczen europejskich

www.dzieckokrzywdzone.pl/UserFiles/File/.../12_morawska.pdf prisijungimo laikas 2009-10-27

⁵⁷ Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė http://sos.vrm.lt/mod_richtext.php?pid=2 prisijungimo laikas 2009-09-11

ledkalnio viršūnė. Šiuo atveju tektų remtis prielaida, kad prekyba vaikais pasižymi labai dideliu latentišku (vienas iš galimų variantų- vaikai turi mažiau sugebėjimų ir galimybių kreiptis į policiją, visuomenines organizacijas ir pan.)

3.3. Prekybos vaikais verbavimo būdai

Šią socialinę problemą nagrinėjantys specialistai⁵⁸ teigia, kad šiuo metu pagrindinis būdas įtraukti Lietuvos merginas į sekso industriją- tai apgaulė ir pažadai. Tai daroma:

- Per skelbimus laikraščiuose (darbas, mokslas užsienyje);
- Per internetą (skelbimai, pokalbių svetainės);
- Per neformalius tinklus- net gimines;
- Per specialius agentus (profesionalūs verbuotojai);
- Per nelegalias turizmo, įdarbinimo ar mokslo užsienyje agentūras;
- Per pažinčių tarnybas, fiktyvias santuokas;
- Per SMS žinutes;
- kita.

Dažniausiai merginoms siūlomas „padorus“ darbas- auklės, viešbučių tvarkytojos, padavėjos kavinėse, baruose, darbas namų, žemės ūkyje ir pan., t.y. tos sritys, kur iš tiesų reikalingas ir naudojamas migrantų (ir nelegalių) darbas, ir kur, kaip daugeliui žinoma iš žiniasklaidos ar iš kitų šaltinių, iš tiesų daug dirba lietuviai. Viena iš ypač dominančių jaunimą sričių- darbas modelių agentūrose, kuriose atlyginimas ir socialinė statusas būna viliojantys.

Tačiau atvykus į užsienį, situacija keičiasi. Vienintelis darbas, kuris siūlomas ar prievarta brukamas- prostitucija. Merginos, kurios žinojo arba bent įtarė, kad jos turės dirbti sekso/pasilinksminimo industrijoje, taip pat dažniausiai apgaunamos gražaus ir linksmo gyvenimo pažadais, dosniais užmokesčiais, galimybe pamatyti pasaulį. Merginos mano, kad tai bus striptizo šokėjos darbas arba taip vadinamoji prostitucija, kai paslaugos teikiamos ne daugiau kaip vienam dviem klientams, kad bus galimybė pasirinkti klientus. Be to, jos įsivaizduoja, kad nepatikus galės mesti šį darbą ir grįžti namo. Čia net nekalbama apie tas merginas, kurios net neįtaria, kokio pobūdžio darbas jų ten laukia, jos tiesiog važiuoja slaugyti pagyvenusius žmones ar prižiūrėti mažus vaikus.

⁵⁸ Prekyba moterimis: Problema. Prevencija. Pagalba aukoms, A.Sipavičienė ir kt. <http://www.iom.lt/documents/PZ-soc.darb.LT.pdf> prisijungimo laikas 2009-10-25

Grupinis verbavimas

Grupinis verbavimas yra daugiau ar mažiau tiesioginis/atviras, kai merginos žino ar bent nutuokia tikrąjį kelionės tikslą. Grupinis verbavimas yra rizikingesnis, todėl dabar dažniausiai naudojamas tik į tas šalis, kur reikalingos vizos, t.y. Arabų Emyratai, Izraelis ir pan.

Grupės gali būti formuojamos kaip: a) šokėjų grupė; b) turistų grupė; c) studentų/mokslo grupė ir kt.

Šokėjos. Dažniausiai nereikalaujama jokių specialaus parengimo diplomų arba įrodymų, kad lankė šokio būrelius. Būna atvejų, kai žada išmokyti šokti atvykus arba aiškina, kad kiekviena mergina ir taip neblogai moka šokti. Tokiu būdu jaunos merginos gali būti lengvai apgautos, o paskui parduotos.

Modelių agentūros. Merginoms siūloma dirbti modeliais tokiose egzotiškose šalyse kaip Arabų Emyratai, Turkija ir pan. Gali būti skelbiama laikraščiuose arba internete, kad renkama modelių grupė. Bet gali būti samdomi ir profesionalūs verbuotojai- parengiami specialūs „kontraktai“ ir jaunoms merginoms siūloma juos pasirašyti bei dar pakalbinti gražesnes drauges. Informacija platinama jaunimo būrimosi vietose, taip pat ir mokyklose. Neretai juos platina merginos, aiškindamos, kad jos ten jau buvo ir užsidirbo daug pinigų, linksmai leido laiką. Tos merginos gali net nežinoti, kokį juodą darbą atlieka, joms tiesiog mokama už agitaciją/ verbavimą. Šis kanalas patogus verbuotojams, nes „atranka“ atrodo „natūraliai“, žiūrima ir „vertinama“ merginų išvaizda.

Vienas iš verbuotojų argumentų- „užsidirbsi savo pinigų ir nebereiks priklausyti nuo tėvų, jie tau negalės aiškinti kaip tau elgtis“. Šis argumentas nepaprastai pavojingas, kadangi dabar nepilnamečiams beveik nėra būdų legaliai užsidirbti pinigų. Tad užsienio kelionę daugelis mato kaip vienintelį išsigelbėjimą, kaip nepriklausomybės garantą. Taip pat siūloma „pakeliauti, pamatyti pasaulio“, ko jaunas žmogus negali sau leisti.

Turistų grupės- tai tik priedanga, iš tiesų merginos dažnai žino, kad vyksta dirbti, bet nebūtinai žino, kokį darbą. Kad nesukeltų pasieniečių įtarimų, prekeiviai dažnai prašo kuo negražiau susišukuoti, apsirengti. Vizoms taip pat prašomos neišvaizdžios nuotraukos. Kelionės dokumentuose nurodoma, kad vyksta pedagogų, intelektualų grupės, besidominčios, pvz. istorija, folkloru ir pan., kartais net maldininkų grupė. Atvykus į vietą, grupės išskaidomos, o merginos parduodamos į barus, viešnamius.

Tačiau grupinis verbavimas yra gana rizikingas ir dabar nėra labai populiarus. Vis dažniau taikomas individualus verbavimo būdas.

Individualus verbavimas

- atsitiktinis, kai ieškoma bet kokios merginos, kurią galima būtų apgauti gražiais pažadais apie gerą darbą užsienyje. Taip verbuojama per internetinius skelbimus ir pan.
- tikslinis arba personalizuotas, kai nusižiūrima konkreti mergina (dažnai iš asocialios šeimos ar turinti ekonominių problemų) ir verbuojama būtent ta mergina.

Esant tokiam verbavimo būdai, sudėtinga atskirti, kuris darbo pasiūlymas užsienyje yra būtent toks, už kurio slepiasi prostitucijos liūnas, o kuris legalus. Darbo pasiūlymas dažniausiai gaunamas iš gerai pažįstamo žmogaus, todėl labai svarbu įvertinti pačius verbuotojus ir jų veikimo schemą.

Verbuotojai dažniausiai atrodo kaip padorūs ir patikimi žmonės, neretai turi šeimas, vaikų. Sąlyginai juos galima būtų suskirstyti į tokias grupes:

- seni geri pažįstami arba, net giminės;
- nauji draugai, „kieti“ vaikinai ar merginos. Tai jaunuoliai važinėjantys prabangiais automobiliais, gražiai atrodantys, besilankantys prestižiniuose baruose, klubuose ir kitose pasilinksminimo vietose, o potencialios prekybos moterimis aukos (dažniausiai skurstančios ir nematančios čia perspektyvos) norėtų būti jų draugėmis, gyventi jų gyvenimą- tai joms ir siūloma. Neretai tokios draugės yra už užsieniečių ištekėjusios lietuvės, kurios ir veikia kaip verbuotojos, bando įvilioti neturtingesnes savo jaunystės drauges į prostitucijos tinklą ir iš to dar užsidirbti;
- tariami vaikinai. Dabar vis dažniau pasitaiko atveju, kai vaikinai susipažįsta su mergina, kelis kartus pasikviečia į kavinę, barą, nuperka dovanų. Po to kaip geriausiai draugei pasiūlo darbą užsienyje, neva įgavo pasitikėjimą. Nors darbo pasiūlymas atrodo įtartinas, merginos dažnai sutinka su vaikinų pasiūlymu, nes jaučiasi skolingos ir nenori prarast draugo;
- profesionalūs verbuotojai. Tai nusamdyti prekeivių jaunuoliai, kurie už nedidelį atlygį siūlo „kontraktą“ savo draugams, pažįstamiems, kaimynams. Dažniausiai apsimeta, kad patys tokį darbą jau dirbo, pasakoja kad jie nepersidirbo ir daug pinigų parvežė namo. Neretai verbuotojai ir patys nenutuokia, kokius spąstus paspendžia aukoms.
- šantažuotojai. Prekeiviai/ verbuotojai ieško seksualiai aktyvių merginų, ypač kaimo vietovėse, provincijoje, taip pat iš asocialių šeimų. Tokias merginas pasikviečia į svečius ar į kavinę, nugirdo arba net apsvaigina ir seksualiai su jomis santykiauja. O po to šantažuoja- „nevažiuosi, tai aš viską papasakosiu tėvams, mokytojams ar draugams“. Viešumos baimė ne vieną merginą pastūmėjo į prekeivių žmonėmis rankas. Taip pat ieškoma žemo intelekto arba su protine negalia merginų.

Reikėtų pabrėžti, kad verbuotojai prisitaiko prie esamų sąlygų, kuo geriau žmonės žino apie jų veikimo būdus, tuo jie subtiliau veikia, tuo įvairesnes žmonių grupes įtraukia į savo pinkles.

4. PREKYBOS VAIKAIS PREVENCIJOS GALIMYBĖS

Švietimas užima ypatingą vietą prekybos žmonėmis prevencijos priemonių sistemoje. Visi tarptautinės teisės aktai dėl prekybos žmonėmis prevencijos akcentuoja **švietimą** kaip vieną iš būtinų ir efektyviausių prekybos žmonėmis prevencijos priemonių, t.y. būtent žmonių informavimas apie žmonių prekybos pavojus ir tų pavojų išvengimo būdus sudaro sąlygas minimalizuoti naujų asmenų įtraukimą į prekybą žmonėmis, taip pat jau įtrauktų žmonių pasitraukimą iš prekybos žmonėmis ir priverstinės prostitucijos tinklo. Švietimo apie prekybos žmonėmis pavojus stoka tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu sudaro prielaidas įtraukti žmones į prekybą žmonėmis, tuo pačiu pažeisti jų teises.

Pedagogams skirtame metodiniame leidinyje nurodoma⁵⁹, kad prevencijos tikslas- socialinės kompetencijos didinimas, tam tikrų žinių bei įgūdžių suteikimas, kad individas sugebėtų išvengti pavojingų situacijų, būtų atsparus gyvenimo sunkumams. Prevencija daug dėmesio skiria žmogaus adaptacijai.

Kalbant apie prevenciją, galima išskirti kelis lygius:

- Pirminė prevencija
- Antrinė prevencija
- Tretinė prevencija

Pirminė prevencija apima visus būdus stiprinti gerovę ir sveikatą, taip pat veiksmingą sunkumų įveikimo elgesio strategiją. Pirminė prevencija neapima veiksmų, skirtų padėti žmogui, kuris atsidūrė nelaimėje, pavyzdžiui, tapo prekybos žmonėmis auka. Tačiau tai nereiškia, kad iš tokių programų nukentėjusiems nėra jokios naudos. Dauguma aukų nesikreipia pagalbos, kenčia, nes nežino, kad jiems galima padėti. Pirminės prevencijos programos skiriamos visuomenės informavimui tik apie pačią problemą, tiek apie galimus pagalbos būdus. Taigi nukentėjęs asmuo, net jei atsitiktinai dalyvavo tokia renginyje, sužinos, kur jam/jai galima kreiptis.

Antrinė prevencija- tai veiksmai, skirti rizikos grupėms išskirti ir darbui su jomis, taip pat ankstyvajai intervencijai. Rizikos grupėms priklauso asmenys, kurie dėl įvairių priežasčių neturi reikiamų įgūdžių gyvenimo sunkumams spręsti. Tai gali būti vaikai iš problemišku šeimų (nepriežiūra, alkoholizmas, smurtas), žemo sociometrinio statuso- neturi draugų, yra atstumti. Ankstyvoji intervencija- tai veiksniai, neleidžiantys plisti atsiradusioms problemoms. Tai panašu į

⁵⁹ Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams. Prevencinės veiklos aspektai. E. Karmaza ir kt. 2003. www.children.lt/?_nm_shot=files.1.1-29&_nm_nosession_prisijungimo_laikas=2009-10-15

reguliarų pasitikrinimą pas gydytoją, kai įprastinio tyrimo metu atsiradusios sveikatos problemos anksti diagnozuojamos ir dėl to jas lengviau pagydyti. Taigi socialinis pedagogas nuolatos bendrauja ir domisi vaikų gyvenimu. Pavyzdžiui, darbas su baigiamųjų klasių moksleiviais aiškinantis, ar jie žino, ką veiks toliau- kur mokysis ar gal dirbs, ar jų pasiruošimas ir gebėjimai pakankami jų pasirinktam keliui. Taip galima daugiau sužinoti, kaip jaunimas įsivaizduoja gyvenimą po mokyklos, kas atrodo priimtina, o kas ne.

Tretinė prevencija- tai pagalba, leidžianti greičiau ir veiksmingiau įveikti esamus sunkumus, jų sukeltus psichologinius padarinius, tų problemų pasikartojimo prevencija. Pavyzdžiui, į mokyklą grįžo mergina, kurią bandė pagrobti ir parduoti į užsienio viešnamį. Tokia mergina turi daug problemų, ir socialinių, ir psichologinių. Tikriausiai tokios merginos šeimos mikroklimatas yra prastas, tai gali būti probleminė šeima arba toje šeimoje gali vykti dažni konfliktai ir t.t. Galiausiai dėl patirtos traumos- pagrobimo, grasinimų, fizinio smurto, galbūt seksualinės prievartos- ją kamuos daugybė psichologinių sunkumų- baimė, nerimo priepuoliai, tokia mergina niekuo nepasitikės, mokslai jai seksis prastai, nes dėl patirtos traumos bus sunku susikaupti. Yra žinoma, kad dauguma prekybos moterimis aukų po sugrįžimo į namus verčiasi prostitucija. Taip atsitinka dėl to, kad jos kadaise negavo reikiamos socialinės, teisinės bei psichologinės paramos.

Yra išskiriamos dvi prevencijos kryptys:

- **Represyvinė**, kai griežtinami įstatymai ir bausmės už nelegalų buvimą šalyje, darbą;
- **Stiprinamoji**, kai ginamos prekybos žmonėmis aukų teisės, informuojama visuomenė, siekiama užkirsti kelią aukų diskriminacijai ir stigmatizacijai, visuomenės nariai mokomi atpažinti potencialią riziką ir nuo jos apsisaugoti.

Žmogaus teisių gynimas. Dauguma prevencinių programų pradeda nuo prielaidos, kad žmogaus teisių gynimas ir įgyvendinimas padidins individualius ir bendruomenės gebėjimus išvengti vaikų seksualinės prievartos ir išnaudojimo, prekybos žmonėmis ir užkirsti tam kelią. Informacijos skleidimas yra pagrindinis civilizuotos visuomenės tikslas. Įvairių šalių praktika rodo, kad knygu apie žmonių teises leidyba, dirbant kartu su vaikais, teisininkais, šeimomis, su specialistais, dirbančiais su vaikais ir moterimis, yra svarbus žingsnis, užtikrinantis didesnę pagarbą vaikams ir jų reikmėms, suteikiantis daugiau pagalbos formų, ir formalių, ir neformalių, padedančių apsisaugoti ar atsigausti po patirtų skriaudų. Vaikai ir jaunimas patys teigia, kad savo teisių žinojimas sustiprina jų pasitikėjimą savimi ir saugumo jausmą. Kuo daugiau žmonės žino apie galimus pavojus, pagalbos šaltinius, nesivadovauja mitais, o realybę atitinkančia informacija, tuo sunkiau yra moteris apgauti, įtraukti pasitelkiant melą ar išnaudoti gąsdinimais.

Visuomenės švietimas ir atstovavimas. Per pastaruosius keletą metų pradėti vykdyti projektai pagerino pirminę prevenciją per visuomenės švietimą. Svarbu tiksliai įvertinti vietos bendruomenės problemas ir organizuoti mokymus, kurie padėtų spręsti išryškėjusias problemas. Švietimo programos turi būti nukreiptos į pagrindinius visuomenės veikėjus, kurie turėtų sprendžiamąją galią ir galėtų keisti visuomenės nuostatas. Šie veikėjai galėtų tapti įvairių veiklos sričių iniciatoriais- politikos formavimo, paslaugų teikimo, bendruomenės stiprinimo. Pirminė informacija turi būti tiksli, aiški ir išsami, kad suteiktų vienaprasmišką projekto vykdymo kryptį.

Priemonės, padedančios plėsti visuomenės žinias apie vaikų seksualinę prievartą, komercinį seksualinį išnaudojimą bei prekybą žmonėmis, apima platų spektrą nuo spektaklių rengimo vietos bendruomenėms iki šviečiamojo pobūdžio renginio. **Visuomenei seksualinio išnaudojimo tema vis dar yra tabu, ir tai rimta kliūtis vykdyti prevencines programas.**

Prevenčinės programos įgyvendinamos sutelktais visuomenės veiksmais ir bendra politika įtraukiant šeimas, mokyklas, specialistus.

Šios programos turi būti nukreiptos ne tik į galimas aukas, bet ir galimus pažeidėjus/prievartautojus/išnaudotojus/prekiautojus žmonėmis.

Specifinė informacija gali būti suskirstyta į pagrindines grupes. Pavyzdžiui, seksualinės prievartos prevencijos programos mokykloje metu pasakojama ne tik apie patį seksualinio išnaudojimo reiškinį, bet ir supažindinama su strategijomis ir būdais, kuriuos naudoja prievartautojai ir išnaudotojai- aukos išskyrimą, susidraugavimą su ja, priklausomybės sukūrimą. Tokia informacija skatina vaikus ir jaunimą atidžiau vertinti santykius, kurie gali būti pavojingi. Prekybos žmonėmis atveju supažindinama, kaip verbuojamos aukos, kokie yra apgaulės būdai, ką reikia žinoti vykstant į užsienį, kur kreiptis iškilus sunkumams, kokie yra Lietuvos ambasadų ir konsulatų adresai ir telefonai užsienyje.

Darbas su rizikos grupės merginų šeimomis. Kai tik pašlija jaunos merginos santykiai su tėvu ar motina, atsiranda tikimybė, kad mergina ieškos draugų, patarėjų ir pagalbos savo draugų rate. Taip merginos emociškai tolsta nuo savo šeimos, yra mažiau apsaugotos, didėja pašalinių įtaka. Darbas su šeima dar yra svarbus ir tuo, kad merginai, jau nukentėjusiai nuo prekiautojų žmonėmis, didžiausią paramą gali teikti šeimos nariai ir artimieji. Jeigu santykiai yra šalti, nutrūkę, tai labai didina riziką, kad mergina ir liks prostitucijos versle. Beje, pastebėta, jog beveik visos prostitutės nekenčia kurio nors iš savo šeimos narių (dažniausiai tėvo).

Atsparumo skatinimas. Atsparumą skatinančiais projektais siekiama palaikyti vaikų prierašumą prie jiems svarbių suaugusiųjų, suteikti galimybę mokytis ir lavinti įvairius įgūdžius, skatinti kitų vaikų ir paauglių vertinimą ir pripažinimą, padėti vaikams ir tiems, kurie rūpinasi jais,

geriau save vertinti ir pasitikėti savimi. Nustatyta, kad teigiamas požiūris į save ir pasitikėjimas savimi yra svarbūs atsparumo veiksniai.

Sveikas ir stabilus prierašumas susijęs su tuo, kad vaikai ir jaunimas jaučiasi savo bendruomenės dalimi; izoliacija ir atitolimas skatina seksualinę prievartą ir komercinį seksualinį išnaudojimą ir yra ypatingi rizikos veiksniai. Įsitraukimas į prostituciją, tai bėgimas iš namų, vienatvė ir gyvenamosios vietos neturėjimas. Seksualiai išnaudojamiems vaikams dažnai trūksta draugystės saitų toje vietoje, kur jie gyvena, iš kurios galėtų sulaukti pagalbos ir palaikymo.

Bendruomenės išteklių stiprinimas, pavyzdžiui, jaunimo įtraukimas į bendrą veiklą, yra viena iš prevencijos strategijų. Veikdami bendrai žmonės supranta, kad kartu jie turi daugiau išteklių ir galimybių juos padidinti.

Terapija kaip prevencijos metodas. Seksualiai išnaudoti vaikai turi didesnę tikimybę nei prievartos nepatyrę vaikai būti išnaudoti dar kartą, įtraukti į prostituciją, parduoti kaip prekės. Beveik pusė Lietuvos moterų, pardavinėjančių savo kūną, vaikystėje buvo patyrusios seksualinę prievartą. Ankstyvasis išaiškinimas ir pagalbos suteikimas gali užkirsti kelią pakartotinei prievartai.

Alternatyvų suteikimas. Daugumai vaikų ir moterų visame pasaulyje savo kūno pardavinėjimas yra ekonominė būtinybė. Didžiojoje Britanijoje vykdomas projektas nustatė, kad per pirmas 6 savaites gyvenimo gatvėje, netgi pasiturinčioje šalyje, kurioje gerai išplėtotas socialinės apsaugos tinklas, dauguma jaunų žmonių įsitrauks į nusikalstamą veiklą, narkomaniją ir/ar prostituciją.

Taigi skurdas, visiškas ar santykinis, yra rizikos veiksnys, padidinantis žmogaus seksualinio išnaudojimo ir prievartos tikimybę. Turint tai omenyje reikia ieškoti būdų, kaip suteikti galimybių vaikams mokytis, įgyti profesiją, kad galėtų būti tikri dėl ilgalaikio ekonominio savarankiškumo. Vienas tokių būdų- stipendijų suteikimas vaikams iš rizikos grupės šeimų.

Daug jaunimo, kuris yra įtrauktas į prostituciją, vartoja narkotikus. Taigi yra galimybė pasiekti šį jaunimą ne tik per organizacijas, dirbančias su seksualinę prievartą patyrusiais vaikais. Jie dažnai kreipiasi į įvairias medicinos institucijas. Siūloma jose ne tik narkomanijos prevencijos darbą, bet taip pat ir seksualinės prievartos bei komercinio seksualinio išnaudojimo prevenciją.

Darbas su galimais pažeidėjais/prievartautojais. Vykdam John'o programą Kalifornijoje pavyko sumažinti seksualinių paslaugų paklausa, nes vyrams, kurie ieško prostitučių, buvo suteikta informacija apie moterų, besiverčiančių prostitucija, gyvenimo sąlygas. Darbas turi būti vykdomas ne tik su jau perkančiais moteris asmenims, bet ir su mokyklinio amžiaus berniukais ir vaikiniais. Jau mokyklinio amžiaus vaikinai gali pasakyti, ar jie žiūri į moterį kaip į prekę, kurią galima pirkti.

Moterų seksualinių paslaugų paklausa yra didelė. Jeigu vienos merginos yra ištraukiamos iš prostitucijos verslo, didelė paklausa „pagamins naujas aukas“.

Įgyvendinant Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės ir prevencijos 2002-2004 metų programą⁶⁰ bei Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 metų programą⁶¹ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija nuo 2002 metų skelbia ir finansuoja projektus prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencijos bei pagalbos srityje. Svarbu pažymėti, jog 2002 metais buvo įgyvendinti 5 projektai, kuriems skirta 90 tūkst. litų, o 2006 metais buvo parengta ir įgyvendinta 13 projektų, kuriems skirta 455 tūkst. litų.

Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, kuriam buvo pavesta koordinuoti Prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencinę švietimo 2003-2004 metų programą, pateikė vaiko teisių apsaugos kontrolieriui informaciją apie programą priemonių įgyvendinimą, kurioje nurodyta, jog siekiant išsiaiškinti jaunimo požiūrį į prostituciją, merginų įtraukimo į prostituciją būdus 2004 metais atliktas tyrimas „Merginų įtraukimo į prostituciją mechanizmai“⁶², jo metu apklausta 800 merginų, atlikta kiekybinė ir kokybinė šio tyrimo rezultatų analizė. Remiantis tyrimo rezultatais, parengti metodiniai nurodymai socialiniams pedagogams, mokyklų psichologams ir mokytojams „Merginų požiūris į prostituciją. Merginų įtraukimo į prostituciją prevencija“, parengti ir išleisti metodiniai patarimai pedagogams „Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams, prevencinės veiklos aspektai“, 2004 metais parengtas ir išleistas leidinys „Tavo teigiamas kelias: jaunimui apie prekybos žmonėmis pavojus“.

Kaip teigia Viešojo saugumo departamento Viešojo saugumo politikos skyriaus vedėjo pavaduotojas I. Bazylevas⁶³ „Visose švietimo įstaigose moksleiviams pateikiama informacija apie prekybą žmonėmis ir prostituciją. Mokyklų bibliotekose yra sukaupta nemažai informacinės literatūros, moksleiviams pateikiama vaizdinė (stenduose) ir padalomoji medžiaga. Visi savivaldybių Švietimo skyriai nurodė, jog informacija nepilnamečiams apie prekybos žmonėmis bei prostitucijos pavojus yra pateikiama, tačiau *mokyklos pačios pasirenka kaip dažnai* ir koku būdu moksleiviams pateikti šią informaciją. <...> , jog dalyje mokyklų prekybos žmonėmis ir prostitucijos prevencija yra

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. nutarimas Nr. 62 „Dėl prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės ir prevencijos 2002-2004 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 6-231.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 gegužės 19 d. nutarimas Nr. 558 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2005, Nr. 65-2333.

⁶² Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, metinė ataskaita „Apie Lietuvos Respublikos skurdo mažinimo strategijos įgyvendinimo 2002-2004 metais programos įgyvendinimą 2004 metais“ prisijungimo laikas 2009-10-15 www.socmin.lt/get_file.php?file...

⁶³ Bazylevas I. Situacijos dėl prekybos žmonėmis aukų (nepilnamečių) bei nepilnamečių prostitucijos apibendrinimas. <http://www3.lrs.lt/docs2/ACVEUAQX.DOC> prisijungimo laikas 2009-10-14

integruojama į bendrojo ugdymo planą (pvz. etikos, pilietinio ugdymo, biologijos ir kt. pamokas) kitose- apsiribojama vien tik pokalbiais klasės valandėlių metu.“

Dingusių žmonių šeimų paramos centras nuolat vykdo prekybos žmonėmis prevencinę veiklą. Eilę metų yra lankomasi įvairiose Lietuvos miestų ir kaimų mokyklose, skaitoma paskaita apie prekybą žmonėmis, rodoma vaizdinė medžiaga „Velnio ratas“, dalinami atšvaitai „Nebūk parduota“ bei įvairūs lankstinukai. Teko bendrauti su mokyklų administracija, socialiniais pedagogais bei mokytojais. Bendravimo metu paaiškėjo, kad nemaža dalis pedagogų apskritai neigia prekybos žmonėmis problemą- ypač mažesnių miestelių mokyklose. Vienos kaimo vietovės mokyklos direktorius atvirai prisipažino, kad ignoruoja šią problemą, esą ji mūsų valstybei nėra aktuali- „Galbūt vaikai parduodami Vilniuje ar kokiam didmiestyje ir tai turbūt vienetiniai atvejai. Mūsų kaimas labai ramus, čia joks kriminalas nevyksta“. Tenka apgailestaut, kad šis požiūris yra gajus kitų mokytojų tarpe. Be to, pedagogams labai stinga žinių apie prekybos žmonėmis reiškinį ir esamus pavojus (plačiau bus kalbama apie tai skyriuje „Mokytojų požiūris į prekybą žmonėmis“).

Manytume, jog nereikėtų mokykloms suteikti pasirinkimo laisvės kas kiek laiko informuoti auklėtinius apie prekybos žmonėmis pavojus. Būtina priminti šią opią problemą nuolat ir nenutrūkstamai, įdomia, netradicine, patrauklia forma. **Tikslinga būtų prekybos žmonėmis temą įtraukti į bendrojo lavinimo ugdymo programą**, pvz. etikos, pilietinio ugdymo pamokas (Tarptautinė migracijos organizacija yra parengusi metodines rekomendacijas, kaip turi atrodyti įtraukta programa) bei **užtikrinti privalomą kursą apie institucijas, įgyvendinančias vaiko teisių apsaugą, bendrojo lavinimo mokyklose.**

VšĮ Vaiko namas direktorius E. Karmaza nurodė, kad vienas iš galimų sprendimų būdų, siekiant užkirsti kelią prekybai nepilnamečiais bei nepilnamečių prostitucijai, **yra ankstyvoji prevencija**. Tyrimai rodo, kad pati efektyviausia prevencija yra tuomet, kai dirbama su pradinių klasių moksleiviais ar netgi ikimokyklinio amžiaus vaikais. Tačiau šio amžiaus vaikams prevencija turi būti nukreipta ne į prekybą žmonėmis ar prostituciją, o į tam tikrų įgūdžių, savybių ugdymą. Priežastys, dėl ko nepilnamečiai patenka į prekybos žmonėmis pinkles yra vaikystėje patirta seksualinė prievarta, menki socialiniai įgūdžiai, nepasitikėjimas ar pernelyg didelis pasitikėjimas savimi, savarankiškumo trūkumas, žinios apie lytinį gyvenimą (per ankstyva patirtis, iškreiptos žinios, gaunamos iš draugų, visuomenės informavimo priemonių). Viena iš svarbesnių priežasčių- santykiai šeimoje. Dėl sudėtingos šeimos vidinės atmosferos vaikas stengiasi daugiau laiko praleisti už jos ribų, didėja tikimybė pakliūti į prekeivių žmonėmis spąstus. Vienas iš sprendimų būdų- ugdyti vaikams šias savybes. Taip pat skatinti tėvus spręsti problemas, išskylančias bendraujant su vaikais.

Vyriausybė 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimu patvirtino Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009-2012 metų programą⁶⁴, kurios įgyvendinimą koordinuoja Vidaus reikalų ministerija. Itin įdomus šios programos finansavimas lyginant su dviem pirmtakėm programom. Pavaizdavome tai 1 lentelėje:

1 lentelė. 2002-2012 metų prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės programų planuotas finansavimas pagal palyginamas pozicijas

Eil. Nr.	Planuotos lėšos pagal programas	Mat.vnt	2002-2004 I programa	2005-2008 II programa	2009-2012 III programa	Pokytis +/- suma t.lt %	
						I-II programos	II-III programos
1.	Planuotos lėšos VISO:	t.lt	3.094,5	6.202,00	1.898,00	+3.107,5 +100,4%	-4.304,0 -69,4%
1.1.	Informacijos kaupimas, analizė	t.lt	40,5/1,3%	160,0/2,6%	103,0/5,4%	+119,5 +295,0%	-57,0 -35,6,0%
1.2.	Švietimas (ankstyvoji prevencija)	t.lt	174,0/5,6%	445,0/7,2%	160,0/7%	+271,0 +155,7%	-285,0 -64,0%
1.3.	Pagalba nukentėjusiems	t.lt	2.055,0/66%	3.070,00/49,5%	1.180,0/62,2%	+1.015,0 +49,4%	-1.890,0 -61,5%
1.4.	Specialios priemonės nepilnamečiams	t.lt	24,0/0,7%	40,0/0,6%	35,00/1,8%	+16,0 +66,7%	-5,0 -14,3%

2002-2008 metais prekybos žmonėmis problemai spręsti iš biudžeto planuota skirti 9.296.500 litų, tuo tarpu 2009-2012 metais -tik 1.898.000 litų. Paskutinišios 2009-2012 metų programos finansavimas sumažintas bemaž dviem trečdaliais. Nekyla abejonių, kad sunkmetis turėjo įnešti pataisas, bet tokia radikali asignavimų „amputacija“ itin neigiamai paveiks kovos su prekyba žmonėmis būklę Lietuvoje.

Jau minėjome, jog prekyba žmonėmis- latentinis, sunkiai išaiškinamas nusikaltimas. Todėl informacijos kaupimui ir analizei turėtų būti skiriamas padidintas dėmesys ir finansavimas. Skiriamų lėšų dalis informacijos kaupimui ir analizei bendrose programose numatytose sumose nuo stebėtinai kuklaus 1,3 proc. (2002-2004 metais) finansavimo, 2,6 proc. (2005-2008 metais) augo iki 5,4 proc. (2009-2012 metais).

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 1104 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009-2012 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2009, Nr. 112-4761.

Siekiant mažinti prekybos žmonėmis mastą, trečiojoje programoje kalbama apie švietimo ir mokymo sistemos kūrimą, tačiau nepakankamai (5-7 proc.) skiriama lėšų visuomenės švietimui – ankstyvajai prevencijai.

Pagrįstas ir suprantamas didžiausios finansavimo dalies (mažiau nei 60 proc.) skyrimas nukentėjusiesiems nuo prekybos žmonėmis pagalbai. Manytume, jog finansavimo tendencijos ateityje turėtų kisti mažinant konstatuotą disbalansą tarp prevencijai ir nukentėjusiųjų pagalbai skiriamų lėšų.

Kelia nusistebėjimą visiškai nepakankamas finansavimas (0,6-1,8 proc.) skiriamas priemonėms, skirtoms nepilnamečių prevencijai. Būtent nepilnamečiai patenka į potencialiai didžiausią rizikos grupę. Darbe pateikti tyrimo duomenys, savivaldos institucijų pasyvumas prekybos žmonėmis prevencijoje, deja, tai vaizdžiai patvirtina.

Vidaus reikalų ministerija kartu su nevyriausybinėmis organizacijomis ir Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuru kasmet visuomenei (tikslinėms rizikos grupėms, ypač nepilnamečiams) organizavo informacines kampanijas, kurių metu kalbėta apie prekybos žmonėmis keliamą pavojų. Svarbu ir tai, kad, Vidaus reikalų ministerijos užsakymu atliekamų visuomenės nuomonės apklausų duomenimis, Lietuvoje 2005-2008 metais itin padaugėjo žmonių, žinančių apie prekybos žmonėmis keliamą pavojų, tačiau sumažėjo tokių, kurie bijo tapti šio nusikaltimo aukomis.

Trečioji programa pateikia⁶⁵, jog Švietimo ir mokslo ministerija į bendrojo lavinimo etikos ir pilietinio ugdymo pagrindinės mokyklos programas įtraukė prekybos žmonėmis ir prostitucijos klausimus, į etikos programą- rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo kursą, kuris skatina mokinius ugdytis brandų požiūrį į vyrų ir moterų santykius, lyčių lygybę, neigiamą požiūrį į seksualinę prievartą, prostituciją, pornografiją, moko saugotis seksualinės skriaudos ir pavojų. Be to, į pilietiškumo pagrindų kursą įtraukti vaiko ir žmogaus teisių ir šių teisių apsaugos, lyčių lygybės, nepilnamečių nusikalstamumo, prekybos žmonėmis, skurdo, socialinės atskirties, smurto ir patyčių klausimai.

Vaikų globos namuose stebima tendencija⁶⁶, kad daugėja merginų, kurios labai anksti pradeda domėtis lytiniu gyvenimu, susižavi gerokai už save vyresniais jaunuoliais ir vyrais. Taip pat pastebėta, jog tarp merginų vyrauja nuomonė, kad prostitucija- tai trumpas ir lengvas kelias į geresnį bei pasiturintį gyvenimą, galimybė aplankyti užsienį. Vaikams trūksta socialinių įgūdžių, ypač jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikams: jie patiklūs, atsidūrę probleminėse situacijose, nesugeba

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 1104 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009-2012 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2009, Nr. 112-4761.

⁶⁶ Bazylevas I. Situacijos dėl prekybos žmonėmis aukų (nepilnamečių) bei nepilnamečių prostitucijos apibendrinimas. <http://www3.lrs.lt/docs2/ACVEUAQX.DOC> prisijungimo laikas 2009-10-14

priimti tinkamų sprendimo būdų. Neigiamą įtaką globotiniams daro televizija, netinkamu metu rodydama laidas ir filmus su sekso ar smurto scenomis. Nesusiformavęs nepilnamečių mąstymas priima matomą informaciją tiesiogiai ir tai skatina juos elgtis taip, kaip elgiasi rodomų laidų ir filmų veikėjai.

Dažnai vaikų globos namų auklėtiniai, palikę vaikų globos namus, stokoja savarankiškumo įgūdžių, neturi galimybių konkuruoti darbo rinkoje, dėl pedagoginio apleistumo ir žemos motyvacijos mokslui nesiekia aukštesnio išsilavinimo, lengviau įsitraukia į nusikalstamą veiklą bei tampa prekybos žmonėmis aukomis. Tikėtina, jog skiriant pakankamai dėmesio globotinių psichologinei ir socialinei paramai, ruošimui savarankiškam gyvenimui, galima būtų išvengti ir prekybos žmonėmis bei priverstinės prostitucijos aukų (nepilnamečių). Didelį poveikį paaugliams turėtų dažnai rodomi per televizijos kanalus reklaminiai klipai, kuriuose pasisakytų žinomi šalies žmonės.

2005-2008 metais organizuotas savivaldybių ir socialinių darbuotojų, socialinių pedagogų, klasių auklėtojų, sveikatos apsaugos darbuotojų, policijos, prokuratūros, migracijos, Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos pareigūnų, visuomenės informavimo priemonių atstovų mokymas.

Gerinant ankstyvąją prevenciją, skirtą potencialioms prekybos žmonėmis aukoms, internetu ir telefonu joms teikti patarimai ir konsultacijos. Per 2008 metus kvalifikuotą teisininko, socialinio darbuotojo, psichologo patarimą ar konsultaciją internetu vidutiniškai gavo 135, o telefonu- 350 besikreipusių potencialių prekybos žmonėmis aukų.

Savivaldybių Švietimo skyrių specialistų⁶⁷ teigimu, mokyklose reikėtų daugiau dėmesio skirti prekybos žmonėmis ir prostitucijos problemai, ypatingai socialinės rizikos šeimų švietimui, tačiau prekyba žmonėmis ir prostitucija- sudėtingas socialinis reiškinys, todėl vien mokytojų prevencinis darbas laukiamų rezultatų neduos. Ugdymo įstaigose nėra psichologų, specialiųjų pedagogų o daugelyje mokyklų ir socialinių darbuotojų, todėl visas papildomas darbas, prevencinė veikla, renginiai tenka mokytojams, kurie nėra tiek kompetentingi, kaip minėti specialistai. Tam turi būti skirtas valstybės dėmesys ir reikiamas finansavimas; reikalingas glaudesnis tarpinstitucinis bendradarbiavimas su socialiniais partneriais.

⁶⁷ Bazylevas I. Situacijos dėl prekybos žmonėmis aukų (nepilnamečių) bei nepilnamečių prostitucijos apibendrinimas. <http://www3.lrs.lt/docs2/ACVEUAQX.DOC> prisijungimo laikas 2009-10-14

Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Vidaus reikalų ministerijos 2005 metais parengė Ankstyvosios prevencijos veiksnių užkardant neteisėtą nepilnamečių išvežimą į užsienį, siekiant juos parduoti, metodines rekomendacijas.

Pasak Lietuvos kriminalinės policijos biuro prekybos žmonėmis tyrimų skyriaus viršininkės Redos Sirgedienės, imtis saugumo priemonių reikėtų dar prieš išvykstant į užsienį. „Apie tai, kur ir su koku asmeniu vyksta, merginos turėtų informuoti policiją. Jei baiminamasi policijos, tą patį galima pranešti socialinėms tarnyboms, visuomeninėms organizacijoms. Išvykstantiems į užsienį policija yra sukūrusi specialų elektroninį paštą *prekybazmonemis@policija.lt*. Įvykus nelaimei, mes turėsime išvykusios merginos kontaktus, mūsų telefonus gaus ir išvykstančioji. Tai, kad apie vizitą yra pranešta policijai, merginos turėtų informuoti ir asmenis, su kuriais ji vyksta į užsienį.“

Siekiant užkirsti kelią prekybai nepilnamečiais bei nepilnamečių prostitucijai, būtina suaktyvinti socialinį darbą su rizikos grupės šeimomis bei jų vaikais, ketinančiais išvykti į užsienį mokinių apskaitos duomenų bazės sukūrimą. Taip pat siūloma reglamentuoti nepilnamečių buvimą viešose vietose tamsiu paros metu bei tėvams ar kitiems teisėtiems vaiko atstovams numatyti griežtesnę atsakomybę už vaikų nepriežiūrą, nes tėvai ne visuomet žino, ką jų vaikai veikia laisvalaikiu bei su kuo bendrauja.

5. PREVENCIJOS PREKYBOS VAIKAIS EMPIRINIS TYRIMAS

5.1. Empirinio tyrimo aprašas

Vaikai- labiausiai pažeidžiama ir ypatingos apsaugos reikalaujanti visuomenės dalis. Šio tyrimo pagalba buvo siekiama išsiaiškinti vaikų (moksleivių) žinias apie prekybą žmonėmis. Šio tyrimo objektas- vaikų ir pedagogų požiūris į prekybos žmonėmis reiškinių bei prevencinės priemonės.

Iškėlėme šiuos empirinio tyrimo uždavinius:

- ar pakankamai vaikai susipažinę su prekybos žmonėmis problema
- išsiaiškinti ar vaikai žino, kur kreiptis pagalbos susidūrus su prekybos žmonėmis problema
- ištirti mokytojų požiūrį į prekybą žmonėmis
- išsiaiškinti kaip respondentų atsakymai priklauso nuo amžiaus ir lyties

Tyrimo dalyvavo asmenys, turintys 18 metų, lankantys mokyklą ir sąlyginai juos pavadiname vaikais.

Tyrimo metu naudotas anketinės apklausos metodas. Pasirinktos dvi respondentų grupės- moksleiviai ir pedagogai. Kiekvienai grupei parengta atskira anketa.

Tyrimas buvo atliekamas 2009 metų vasario-gegužės mėnesiais Vilniaus, Trakų, Simno, Rūdiškių, Siesikų, Onušio, Palūknio, Klaipėdos mokyklose anketinės apklausos būdu. Jo metu apklausti 348 trylikos- aštuoniolikos metų moksleiviai ir 59 pedagogai.

Daugiausia tyrimo dalyvavo mergaitės: buvo apklausta 70 proc. mergaičių ir 30 proc. berniukų. Stengėmės apimti kuo platesnį vaikų amžiaus spektrą, kurį galima sąlygiškai suskirstyti į du amžiaus tarpsnius: 1) 13-16 metų vaikai, kurie apklausoje sudarė 56 proc. (iš jų mergaitės 41 proc. ir berniukai 15 proc.); 2) 17-18 metų vaikai, kurie apklausoje sudarė 44 proc. (iš jų mergaitės 31 proc. ir berniukai 13 proc.)

5.2. Vaikų požiūris į prekybą žmonėmis

Labai sudėtinga nustatyti tikrąją prekybos vaikais mastą Lietuvoje ir pasaulyje. UNICEF komiteto 2000-2004 metų statistiniai duomenys nurodo, kad nuo prekybos žmonėmis nukentėjo 6256 asmenys pietrytinėje Europoje. Dažniausiai 15-18 metų mergaitės parduodamos seksualinėms paslaugoms teikti, o jaunesni kaip 13 metų vaikai parduodami priverstiniam darbui, elgetavimui ir prekybai organais. Taip pat paaikškėjo, kad Bulgarijoje prekybos žmonėmis aukomis daugiau nei 50

proc. atvejų tampa nepilnamečiai. Tas pats tyrimas rodo, kad 8,4 mln. vaikų išnaudojami vergijoje, prostitucijos, pornografijos, narkotikų prekybos versluose arba parduodami už skolas.⁶⁸

Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės programa⁶⁹, kuri patvirtinta 2009 rugsėjo 9 d., pateikia duomenis, jog didžiama nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis yra asmenys nuo 15 iki 20 metų. 2006 metais buvo 55 procentai, 2007 metais – 46 procentai, 2008 metais- 49 procentai minėto amžiaus asmenų.

Pateikti statistiniai tyrimų duomenys patvirtina nagrinėjamų klausimų aktualumą Lietuvos visuomenei, ypač moksleivijai ir už jos ugdymą atsakingiems tėvams bei pedagogams.

Siekiant išsiaiškinti, kaip vaikai supranta prekybos žmonėmis sąvoką, pirmiausia buvo bandoma nustatyti, kaip vaikų nuomone, gali būti išnaudojamos prekybos vaikais aukos.

Tuo tikslu respondentams buvo pateiktos keturios prekybos žmonėmis formos:

- priverstiniai lytiniai santykiai,
- vertimas dirbti labai sunkius darbus,
- priverstinis fotografavimas ar filmavimas nuogų vaikų,
- vertimas vogti, elgetauti, platinti narkotikus.

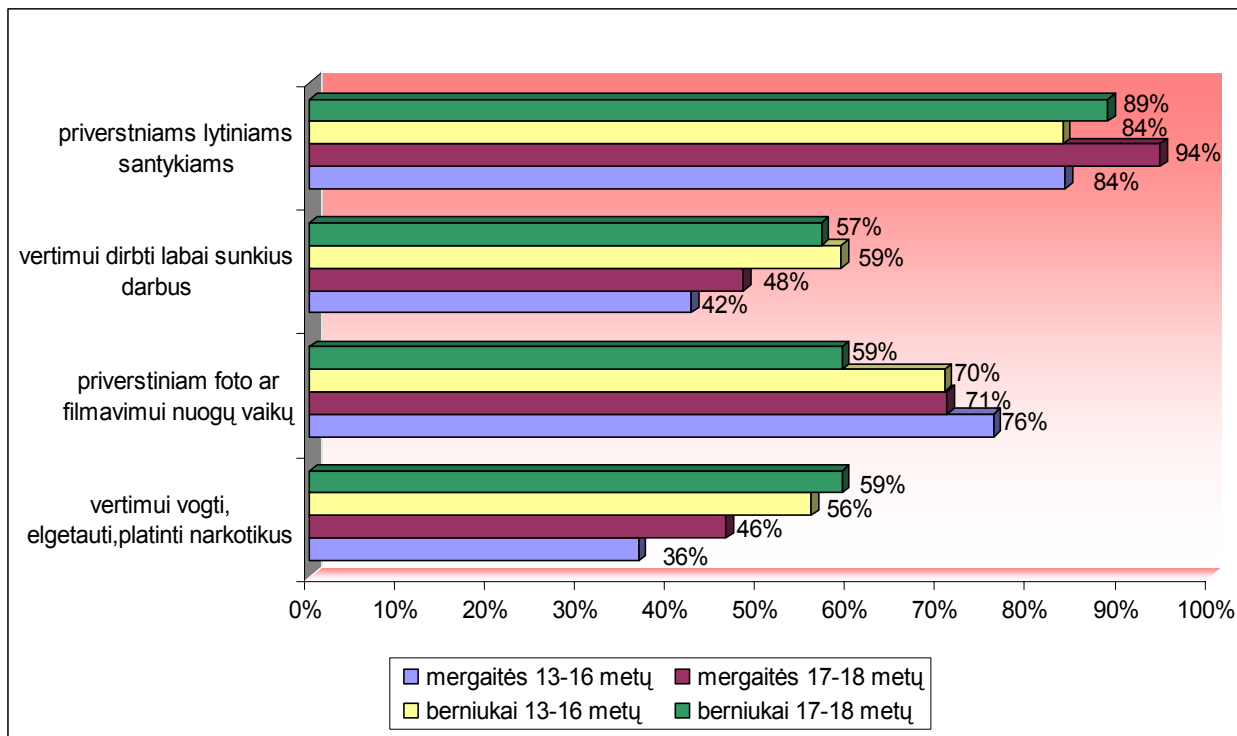
Sąmoningai kaip galimus variantus nepateikėme prekybos organais, priverstinės santuokos ir kitų formų, kadangi atsižvelgėme į respondentų amžiaus ypatybes- vaikai dar gali nežinoti apie šiuos reiškinius.

Manėme, jog visos šios formos taikliai apibūdina prekybą vaikais, todėl pakankamai informuoti moksleiviai turėtų nurodyti juos visus. Tačiau, kaip parodė atliktas tyrimas, taip nėra.

⁶⁸ Trafficking In Human Beings In South Eastern Europe http://www.unicef.org/ceecis/Trafficking_Report.2005.pdf prisijungimo laikas 2009-09-04

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 1104 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009-2012 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2009, Nr. 112-4761.

1 pav. Ar vaikai žino kaip gali būti išnaudojamos prekybos žmonėmis (nepilnamečiais) aukos

Analizuojant 1 paveikslą darytinos išvados- daugiau nei 80 proc. vaikų prekyba žmonėmis asocijuojasi su priverstiniais lytiniais santykiais. Toks respondentų įvertinimas gali būti aiškinamas dvejopai: 1) Kaip jau anksčiau minėjau, remiantis JT narkotikų ir nusikaltimų ofiso tyrimų duomenimis- 79 proc. prekybos žmonėmis atvejų sudaro seksualinis išnaudojimas, tad natūralu kad vaikai šį nusikaltimą sieja su priverstiniais lytiniais santykiais; 2) Visuomenės informavimo priemonės daugiau informuoja apie priverstinės prostitucijos atvejus negu apie bet kokias kitas išnaudojimo formas.

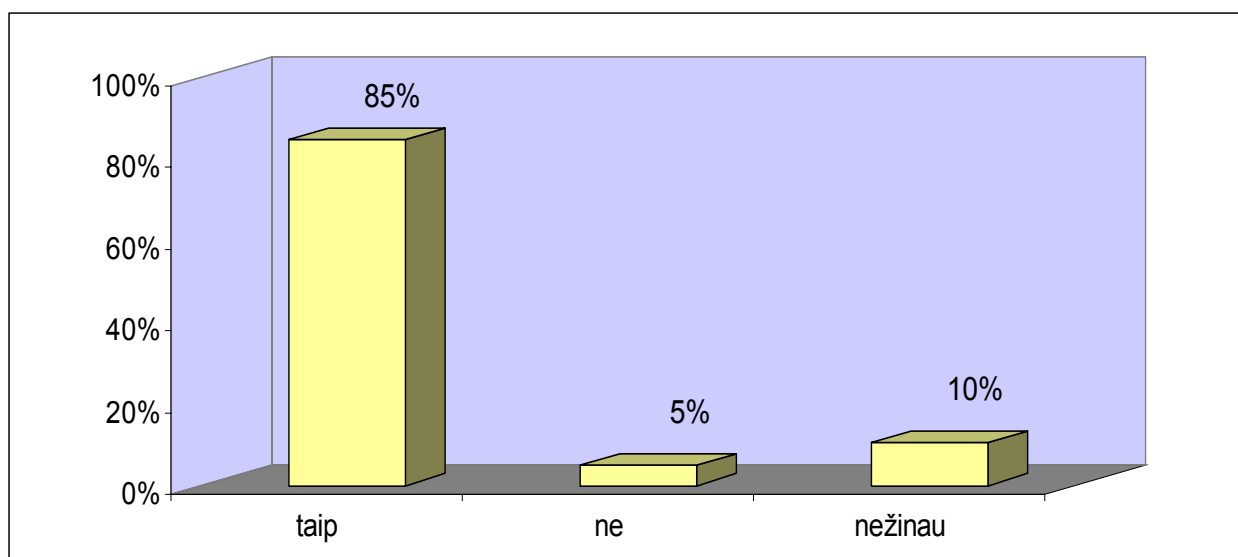
Antruoju pagal svarbą respondentai pažymėjo atsakymą- priverstinį nuogų vaikų fotografavimą ar filmavimą.

Tačiau tai, kad vaikai gali būti išnaudojami priverstiniam darbui, vertime vogti, elgetauti, platinti narkotikus - nežino menkas apklaustųjų skaičius. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vertimui dirbti labai sunkius darbus- žino 59 proc. jaunesnės grupės berniukų ir 57 proc. vyresnės grupės berniukų, tarp mergaičių – 42 proc. jaunesnių ir 48 proc. vyresnių. Viena iš prielaidų tokiam vertinimui galėtų būti tai, kad sunkus darbas tiesiogine prasme labiau asocijuojasi su vyriška jėga, todėl toks atsakymas buvo labiau populiarus berniukų tarpe. Panašiai situacija atrodo ir su vertimu vogti, elgetauti, platinti narkotikus –žino daugiau nei pusė visų berniukų,o mergaičių – mažiau nei

pusė. Tai gali būti paaiškinama- tai tradiciškai vyriško „verslo“ sritys plintančios paauglių bendruomenėse, tad mergaitės mažiau sieja prekybą žmonėmis su vertimu vogti, platinti narkotikus.

2 paveiksle pavaizduoti vaikų atsakymai į klausimą, ar žmonės parduoti darbui gali būti laikomi prekybos žmonėmis auka.

2 pav. Kaip manai, ar žmonės parduoti darbui gali būti laikomi prekybos žmonėmis auka?

85 proc. vaikų teigiamai atsakė į šį klausimą. Atkreiptinas dėmesys, kad 15 proc. – nežino arba nemano, kad parduoti žmonės yra prekybos žmonėmis aukos. Ši dalis vaikų nesusieja šio akivaizdaus požymio su prekyba žmonėmis, todėl darytina išvada, kad jiems stinga žinių apie šį reiškinį.

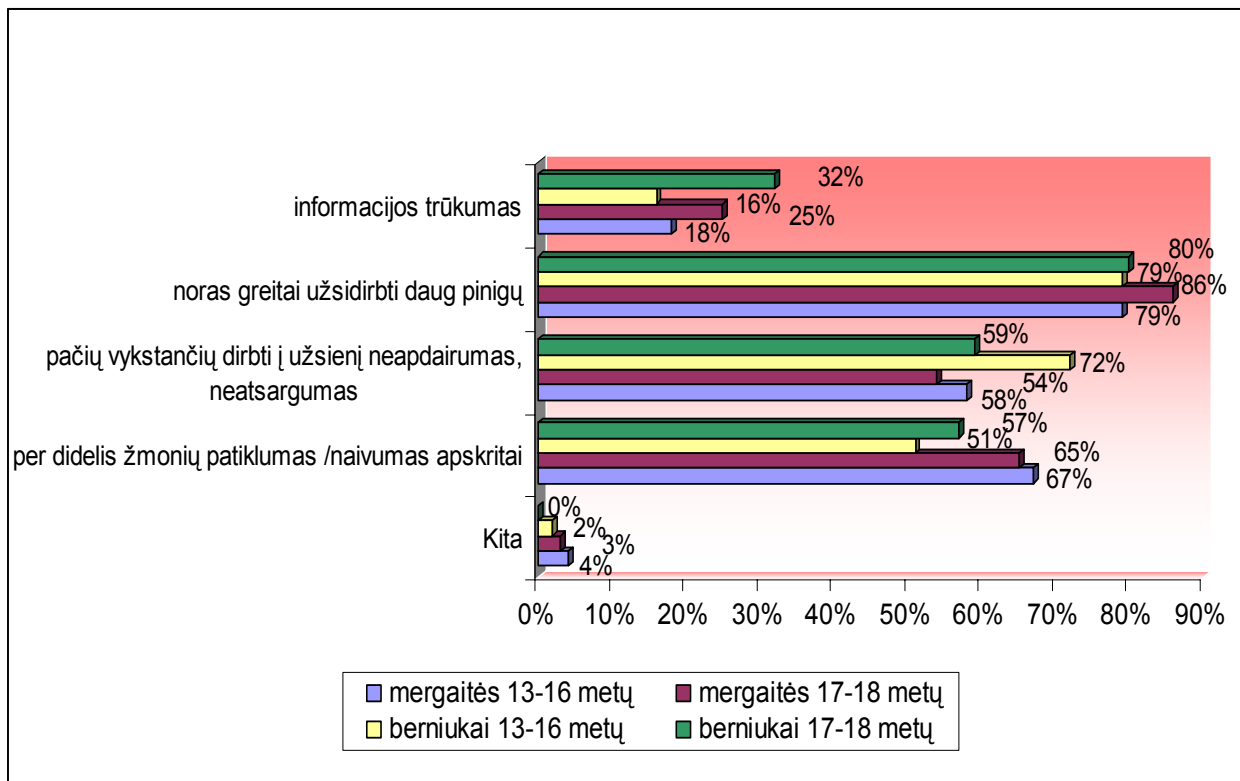
5.2.1. Vaikų nuomonė apie prekybos žmonėmis priežastis

Analizuojant prekybą vaikais įtakojančius veiksnius, pateikėme šias priežastis:

- informacijos trūkumas
- noras greitai užsidirbti daug pinigų
- pačių vykstančių dirbti į užsienį neapdairumas, neatsargumas
- per didelis žmonių patiklumas/ naivumas apskritai
- kita

Šiame skyriuje analizuojama, kaip šias prekybos žmonėmis priežastis vertina apklaustieji vaikai ir plačiau paanalizuoti kai kurias iš jų.

3 pav. Kaip manai, dėl kokių priežasčių kai kurie žmonės tampa prekybos žmonėmis aukomis?

Kaip matome, pagrindine prekybos žmonėmis priežastimi vaikai laiko ekonominį aspektą. Šią priežastį nurodė daugiau nei 70 proc. apklaustųjų. Įdomu pastebėti, kad mažiausiai vaikų nurodė informacijos trūkumą. Galimos tokios išvados:

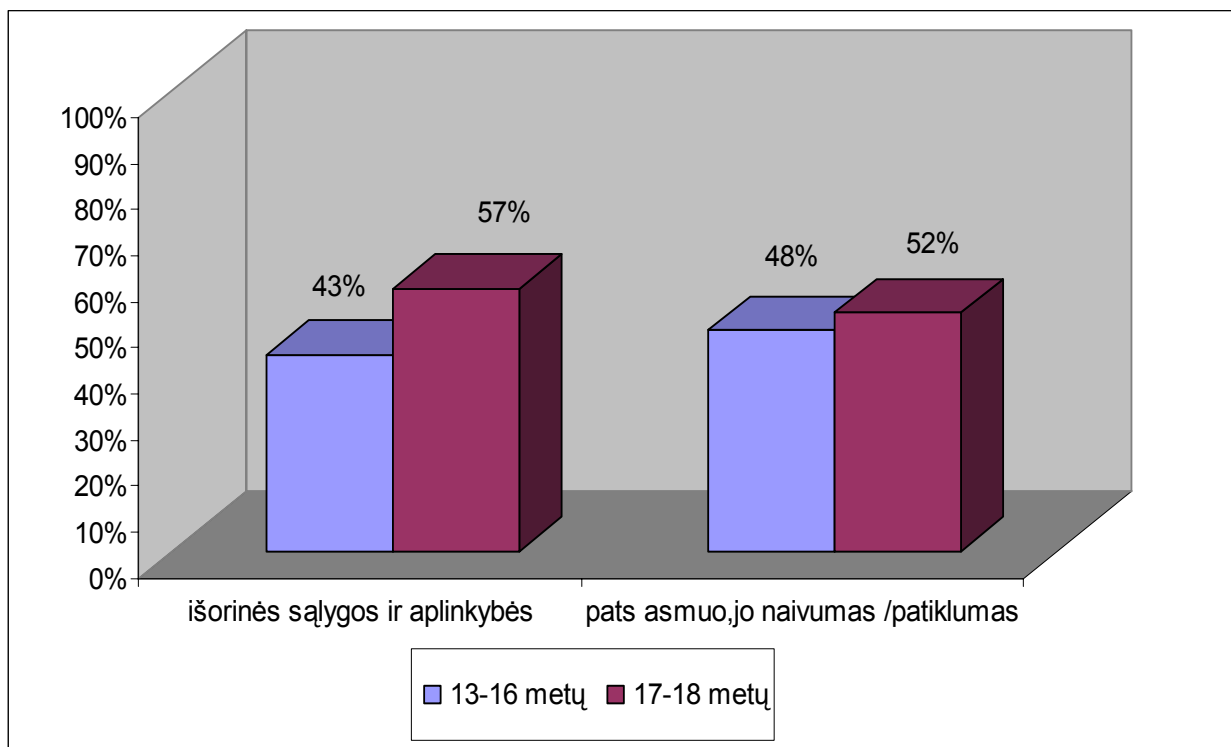
1) neatmetama galimybė, jog vaikai anksčiau pasijaučia suaugę ir galbūt gėdinasi pripažinti kad jie ko nors nežino, kitais žodžiais tariant, jų nuomone – jie pakankamai informuoti apie pavojų tapti prekybos žmonėmis auka. Taip pat įdomu tai, kad informuotumo laipsnis neproporcingas jų amžiui, tai atrodo taip: jaunesni vaikai nejaučia informacijos trūkumo (18 proc.), o vyresni vaikai mano kad informacijos trūksta (27 proc.). Neatmetama išvada, kad jaunesnei 13-16 metų asmenų grupei informacija nėra svarbi, nes nėra ateities planavimo poreikio, o 17-18 metų jaunuoliai planuoja savo darbinę veiklą po mokyklos, gali atsakingiau vertinti informaciją ir vertinimai apie informacijos trūkumą griežtėja.

2) labiau optimistinis variantas: vaikai iš tikrųjų pakankamai gauna informacijos apie pavojus iš žiniasklaidos, kalbama apie tai mokykloje, šeimoje ir draugų rate ir adekvačiai žiūrį į informacijos poreikį.

9 proc. vaikų pažymėjo atsakymą „kita“. Tarp pasiūlytų atsakymų buvo variantai- „per daug pagundų“ ir „viliojantys pasiūlymai“. Sunku pasakyti, ką vaikas vadina pagunda. Neatmetama galimybė, kad vien tik išvažiavimas į užsienį yra daug malonių išpūdžių žadantis įvykis. Turint omeny, kaip patraukliai verbuotojai pateikia darbo pasiūlymą, jis turėtų atrodyt aukso kasykla- greit ir lengvai uždirbami pinigai. Kita pasiūlyta priežastis- ekonominė krizė . Toks atsakymas liudija vaiko socialinę brandą ir adekvatų požiūrį į dabar susiklosčiusias gyvenimo sąlygas.

Sekančiame klausime bandome išsiaiškinti vaikų nuomonę kas yra dažniausiai kaltas situacijoje, kai tampama prekybos žmonėmis auka. Buvo pateikti 2 atsakymų variantai: 1) Išorinės sąlygos ir aplinkybės (ekonominė situacija, nusikalstamumas, informacijos trūkumas, jaunimo užimtumo strategijos nebuvimas, žema moralinė nuostata ir pan.) 2) Pats asmuo, jo naivumas/patiklumas. Respondentų atsakymai yra užfiksuoti 4 paveiksle.

4 pav. Kas yra dažniausiai kaltas situacijoje, kai tampama prekybos žmonėmis auka?

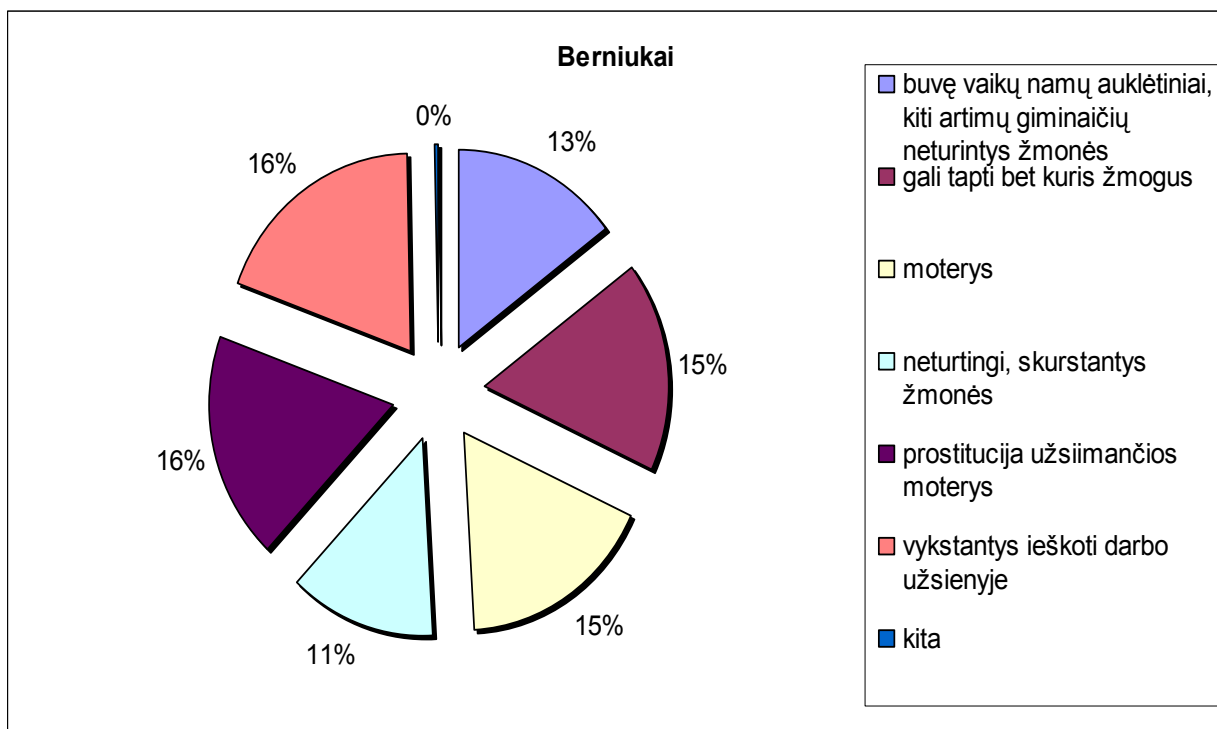
Įdomu pastebėti, kad 57 proc. vyresnių ir 43 proc. jaunesnių vaikų kaltina išorines sąlygas ir aplinkybes.

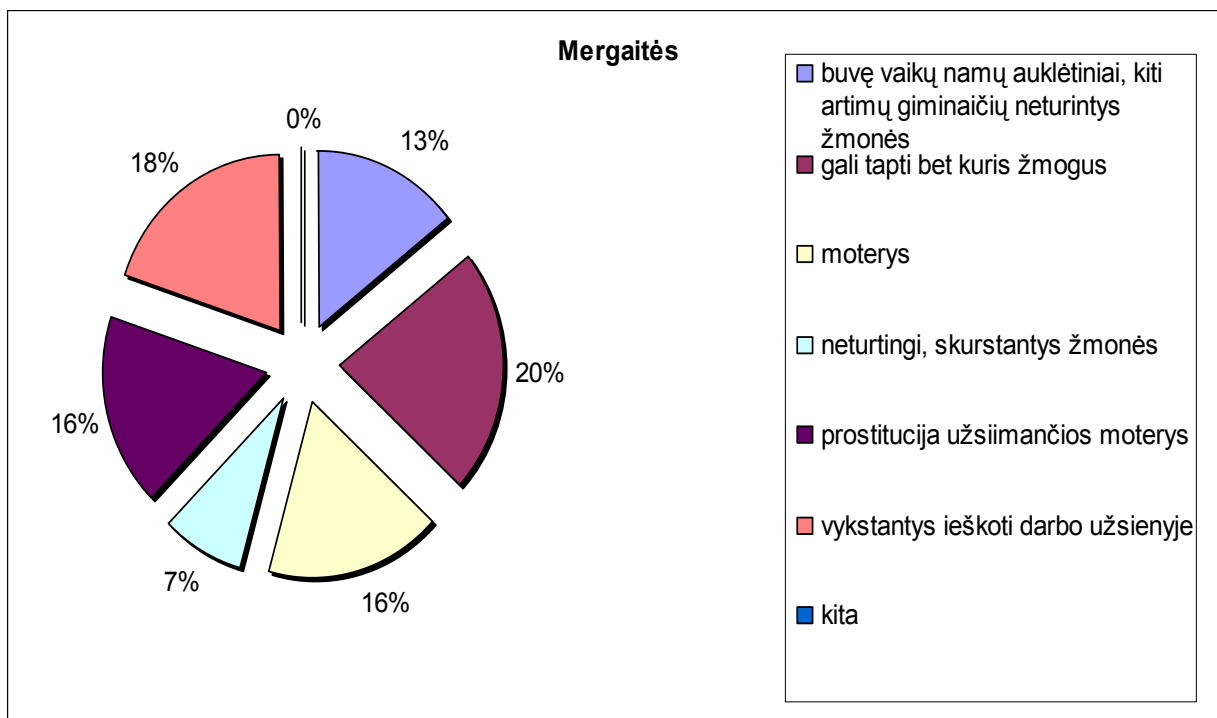
5 paveikslas iliustruoja vaikų atsakymus į klausimą: kam yra grėsmė tapti prekybos žmonėmis auka. Buvo siūlomi tokie atsakymų variantai:

- buvę vaikų namų auklėtiniai, kiti artimų giminaičių neturintys žmonės
- gali tapti bet kuris žmogus
- moterys (moterys dažniau nei vyrai)
- neturtingi, skurstantys žmonės
- prostitucija užsiimančios moterys
- vykstantys ieškoti darbo užsienyje
- kita

Nuomonės berniukų ir mergaičių nesutapo šiuo klausimu, todėl nusprendėme jas pateikti atskiruose grafikuose.

5 pav. Kam yra grėsmė tapti prekybos žmonėmis auka?

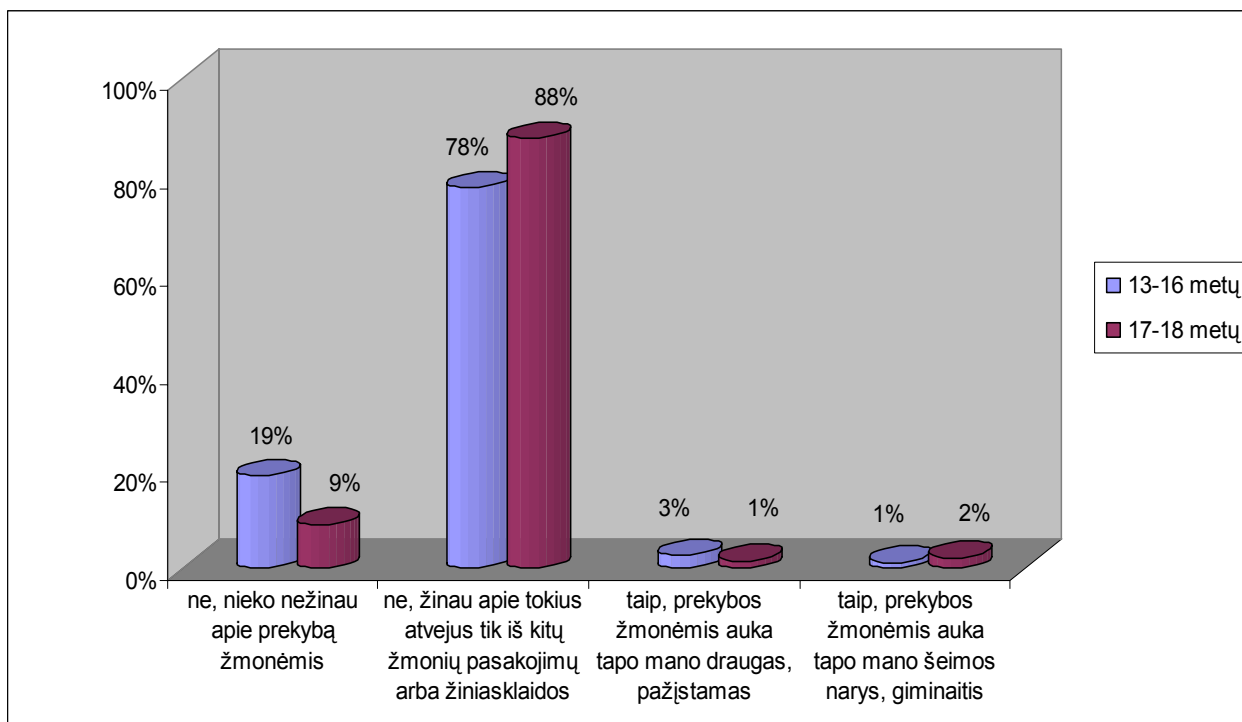

Šie grafikai vaizduoja tuos atsakymus, kurie buvo dažniausiai respondentų žymimi. Dažniausiai berniukų žymimas atsakymas- vykstantys ieškoti darbo užsienyje, o mergaičių tarpe buvo populiariausias atsakymas- gali tapti bet koks žmogus. Antrasis atsakymas pagal svarbą tiek berniukam tiek mergaitėm atrodo vienodai- tai prostitucija užsiimančios moterys.

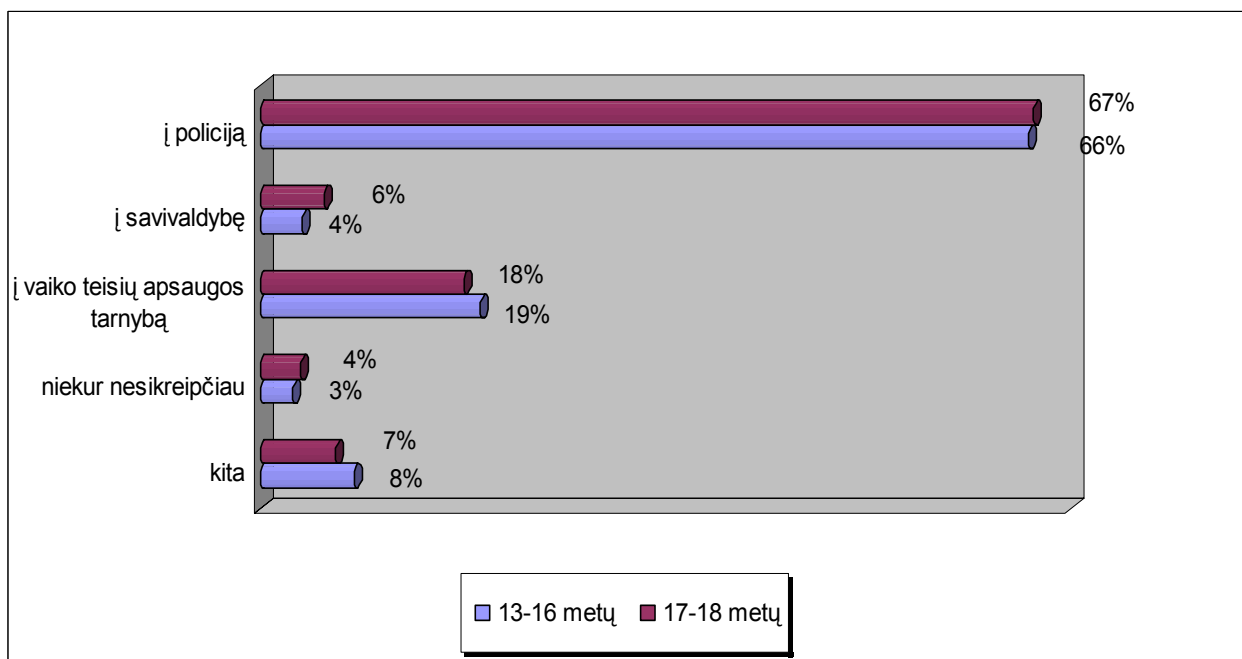
Vaikų paklausėme ar jiems teko asmeniškai susidurti su prekybos žmonėmis problema. Vaikų atsakymai atsispindi 6 paveiksle.

6 pav. Ar Tau asmeniškai teko susidurti su prekybos žmonėmis problema?

88 proc. vyresnių vaikų ir 78 proc. jaunesnių vaikų nurodė, kad apie tokius atvejus žino iš kitų žmonių pasakojimų arba žiniasklaidos. Įdomu pastebėti, kad 19 proc. jaunesnių vaikų pažymėjo, kad jie nieko nežino apie prekybą žmonėmis.

7 pav. Kur kreiptųsi pagalbos vaikai pavojingoje situacijoje

Deja, tyrimas atskleidė, jeigu patektų į prekeivių žmonėmis pinksles, net apie 40 proc. vaikų nesikreiptų į policiją (7 pav.) Įdomu tai, kad nesimato ryškių skirtumų tarp amžiaus grupių atsakymų.

2009 metais balandžio mėnesį atlikto tyrimo duomenimis⁷⁰, policija nepasitiki kas trečias gyventojas. Dažniausiai dėl to, jog mano, kad policija yra susijusi su nusikaltėliais, korumpuota (30 proc.), kad ji blogai dirba (24 proc.). Gyventojai netiki, kad pareigūnai pajėgūs surasti nusikaltėlius, taip pat nepasitiki todėl, kad esą sunku prisišaukti.

3 proc. jaunesnių vaikų ir 4 proc. vyresnių vaikų niekur nesikreiptų. Darytina išvada, kad pakliuvę į sudėtingą situaciją nežinotų kaip elgtis, kur kreiptis, kas tokiu atveju galėtų padėti.

Be pasiūlytų atsakymų variantų vaikai galėjo parašyti savo versijas, kur jie kreiptųsi pagalbos tokiu atveju. Tokia galimybe pasinaudojo 8 proc. jaunesnių vaikų ir 7 proc. vyresnių. “Į mamą, ji pasakytų ką daryt”; “Tėvus”; “Pirma į gimines”; “Gal stengčiausi susisiekt su artimaisiais”; “Prašyčiau pagalbos vyresnių”; “Pasitarčiau su suaugusiu žmogumi, kuris supranta tokias situacijas”; “Pirmiausia į žmones, kuriais labiausiai pasitikiu”; “Papasakočiau tėvams ir viską palikčiau jų valiai”; “Žiūrint kokia tai problema, nes dabar negalima pasitikėti kitais žmonėmis. Pasitarčiau su draugais ar savo gimine”; “Nežinau, prekyba gali užsiimti visi šie teiginiai”, “Pas mafiją”; “Rėkčiau visa gerkle jei kas nepažįstamas bandytų mane paimti, kad mane išgirstų kiti žmonės ir padėtų, o jei aplink nieko nebūtų pradėčiau muštis” ir t.t.

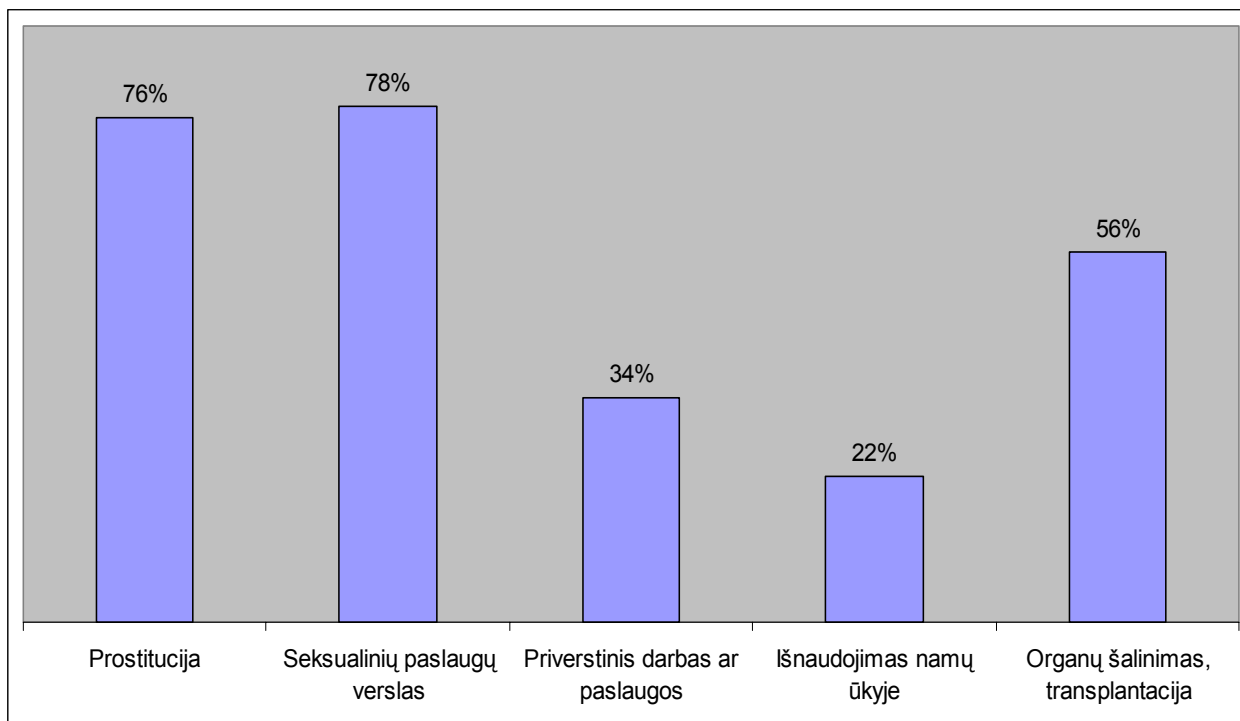
5.3. Mokytojų požiūris į prekybą žmonėmis

Siekiant išsiaiškinti kaip pedagogai supranta prekybą vaikais, pirmiausia buvo bandoma nustatyti, kaip pedagogų nuomone, gali būti išnaudojamos prekybos vaikais aukos. Tuo tikslu respondentams buvo pateiktos penkios prekybos žmonėmis formos:

- Prostitucija
- Seksualinių paslaugų verslas
- Prievartinis darbas ar paslaugos
- Išnaudojimas namų ūkyje
- Organų šalinimas, transplantacija

⁷⁰ Policija nepasitiki kas trečias gyventojas <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles%2F96062> prisijungimo laikas 2009-10-08

8 pav. Ar pedagogai žino kaip gali būti išnaudojamos prekybos žmonėmis (nepilnamečiais) aukos

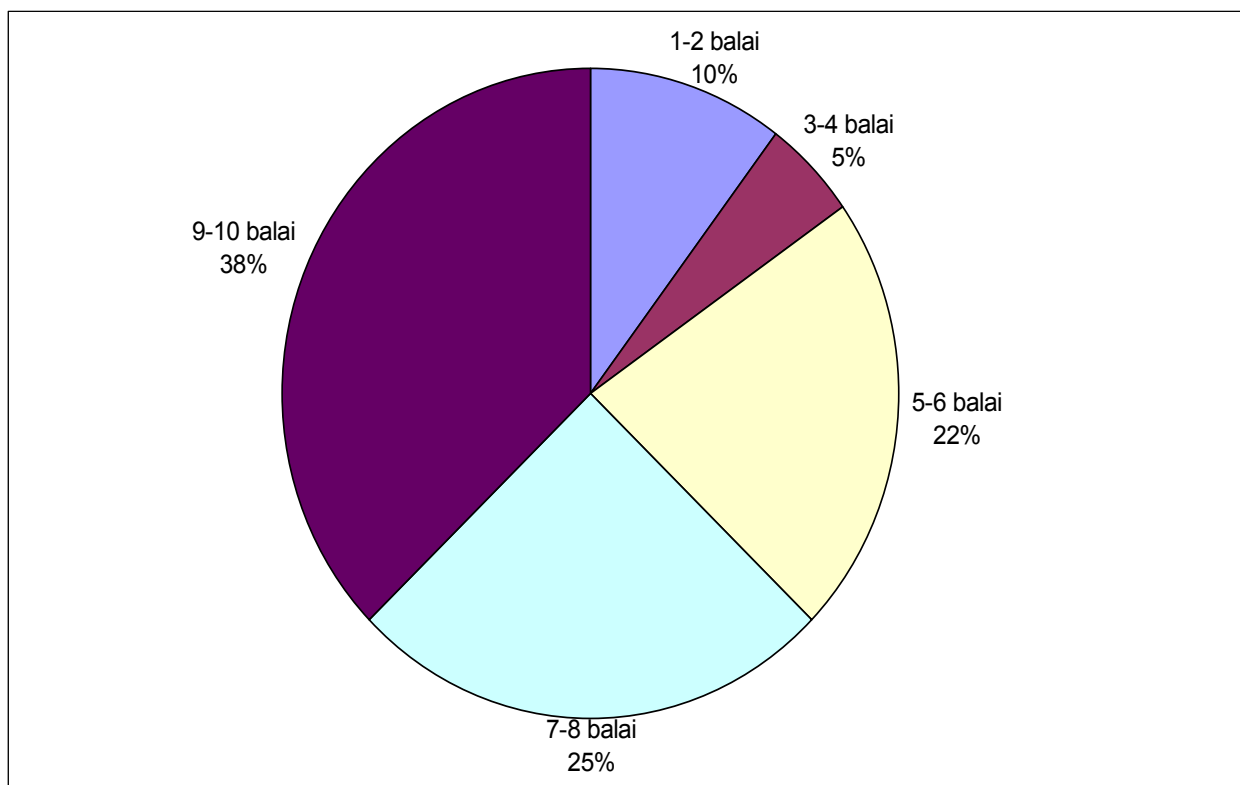

Kaip matome, pedagogai vaikų išnaudojimą sieja su seksualinių paslaugų verslu (78 proc.) ir prostitucija (76 proc.). Reikia pastebėti, kad tik mažiau nei pusė visų pedagogų dalyvavusių apklausoje žino prekybos vaikais formas- priverstinis darbas ar paslaugos (žino tik 34 proc.) ir išnaudojimas namų ūkyje (22 proc.).

Darytina išvada, kad pedagogam stinga žinių apie žmonių prekybos formas. Kadangi visos pateiktos formos įeina į Jungtinių Tautų Organizacijos dokumentuose pateikiamą prekybos žmonėmis sampratą, pakankamai informuoti pedagogai turėtų nurodyti jas visas. Tačiau kaip parodė tyrimas, taip nėra. Tai leidžia manyti, jog ši sąvoka suvokiama gana siaurai ir tai susiję su pedagogų informavimo stoka.

Pasak Dingusių žmonių šeimų paramos centro direktorės Onos Gustienės, prekybos žmonėmis problema Lietuvoje yra labai aktuali ir šių nusikaltimų mastai nemažėja, paprašėme pedagogų 10 balų sistemoje įvertinti ar Lietuvai aktuali prekybos žmonėmis problema.

9 pav. Prekybos žmonėmis problemos aktualumo vertinimas

Kaip matome, didžioji dalis apklausoje dalyvavusių pedagogų prekybos žmonėmis problemos aktualumą vertina 7-10 balų. Taip šią problemą įvertino 63 proc. visų apklaustų pedagogų.

Reikia pastebėti, kad 10 proc. apklaustų pedagogų mano, kad prekyba žmonėmis neaktuali problema. 3-4 balais problemos svarbą įvertino 5 proc., 5-6 balais 22 proc. apklaustųjų pedagogų.

Manytume, jog 37 proc. nuo 1 iki 6 balų problemos aktualumą įvertinusių apklaustųjų dalis verčia galvoti, kad prekybos žmonėmis svarba tarp pedagogų vertinama nepakankamai. Todėl derėtų pedagogų informuotumą šiuo klausimu didinti.

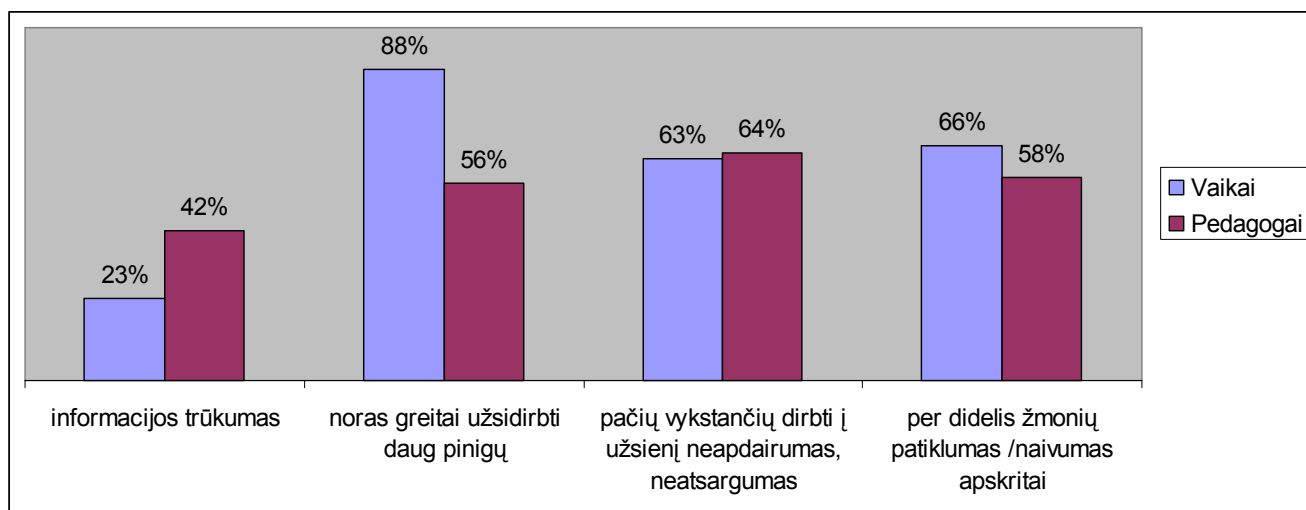
5.3.1. Pedagogų nuomonė apie prekybos vaikais priežastis

Bandėme išsiaiškinti pedagogų požiūrį į prekybos vaikais priežastis. Buvo pateiktos tos pačios priežastys, kaip ir moksleivių apklausoje:

- Informacijos trūkumas
- Noras greitai užsidirbti
- Pačių vykstančių dirbti neapdairumas, neatsargumas
- Per didelis nepilnamečių patiklumas/ naivumas apskritai

Siekiant palyginti vaikų ir mokytojų atsakymus, pateikėme pedagogų apklausos rezultatus kartu su vaikų apklausos rezultatais.

10 pav. Pedagogų ir vaikų nuomonė dėl kokių priežasčių tampa prekybos žmonėmis aukomis

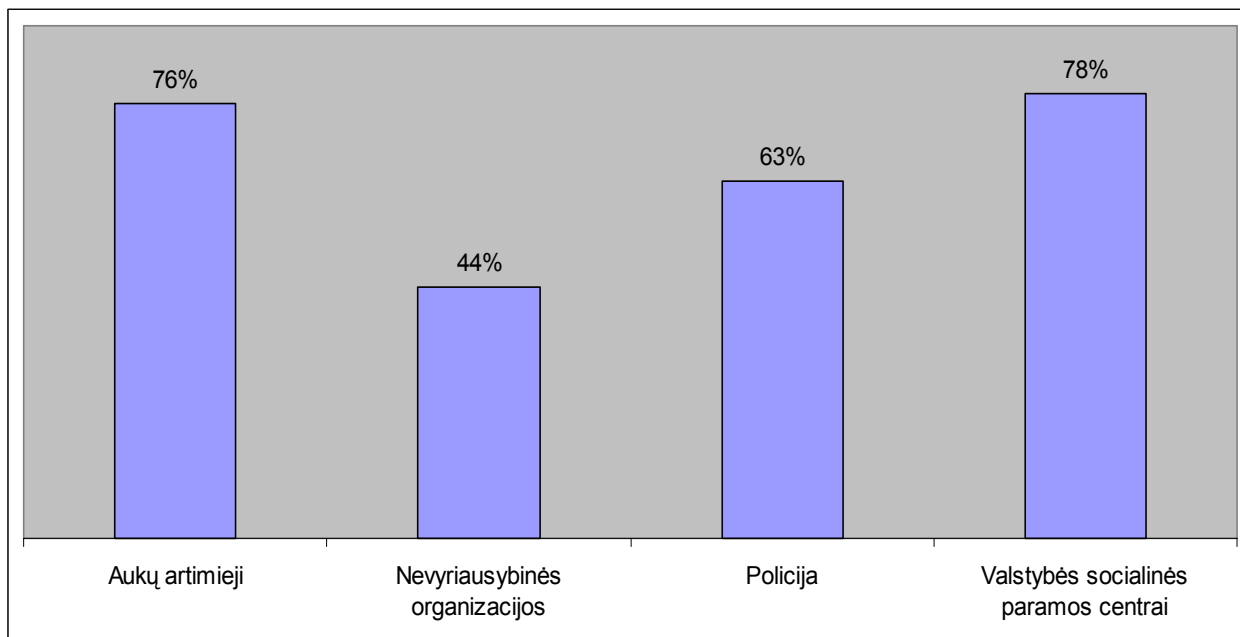
10 paveikslas iliustruoja kokie atsakymai anketose buvo dažniausiai žymimi. Tarp pedagogų žymimų priežasčių nėra esminio skirtumo. 64 proc. visų apklaustų pedagogų nuomone, prekybos žmonėmis aukomis tampa dėl pačių vykstančių dirbti į užsienį neapdairumo, neatsargumo.

Tuo tarpu vaikai nurodė ekonominį aspektą kaip pagrindinę priežastį.

Įdomu pastebėti, kad ir vaikai ir pedagogai (23 proc. moksleivių ir 42 proc. pedagogų) informacijos trūkumo nelaiko svarbia priežastimi prekyboje žmonėmis. Darytina išvada, kad pedagogų nuomone, moksleiviai turi pakankamai informacijos apie pavojus tapti prekybos žmonėmis aukomis, o aukomis tampa dėl jų pačių neapdairumo, neatsargumo.

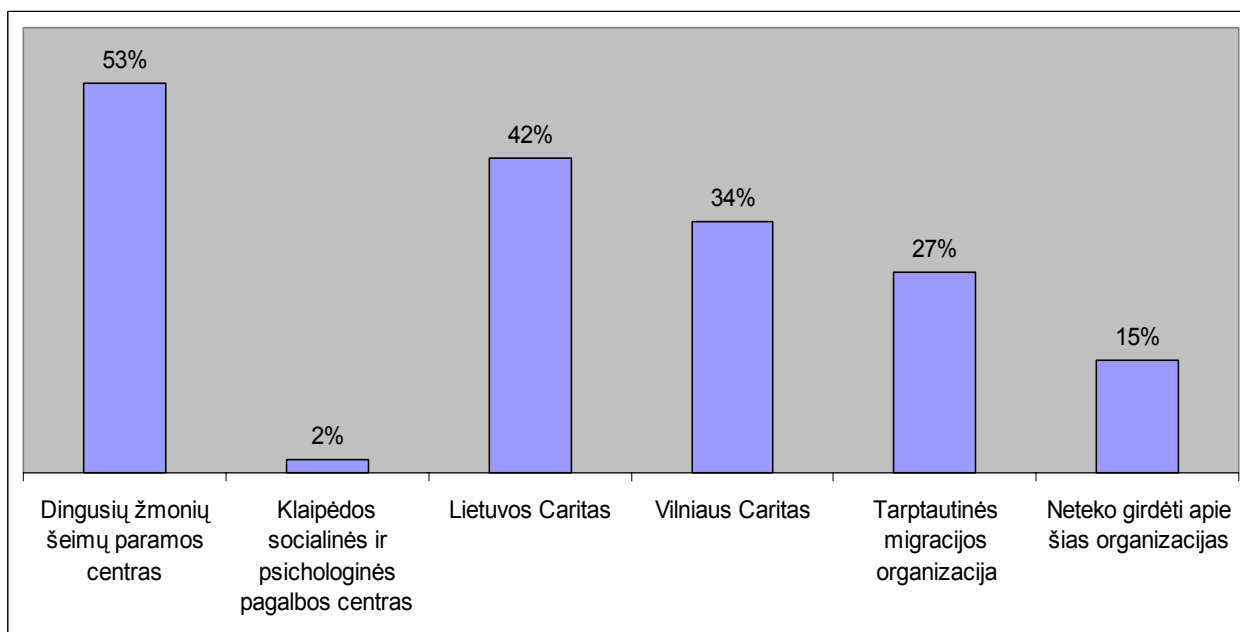
11 paveikslas iliustruoja pedagogų atsakymus į klausimą- kas turėtų teikti pagalbą prekybos žmonėmis aukoms.

11 pav. Kas turėtų teikti pagalbą prekybos žmonėmis aukoms?

Tyrimo rezultatų analizė rodo, kad 78 proc. visų apklaustų pedagogų mano, kad pagalbą turėtų teikti valstybės socialinės paramos centrai, 44 proc. mano kad nevyriausybines organizacijos turėtų teikti pagalbą nukentėjusiems. Todėl paklausėme pedagogų, apie kurias organizacijas, dirbančias su prekybos žmonėmis aukomis žino.

12 pav. Ar teko girdėti/ žinote apie šias organizacijas dirbančias su prekybos žmonėmis aukomis/jų šeimomis?

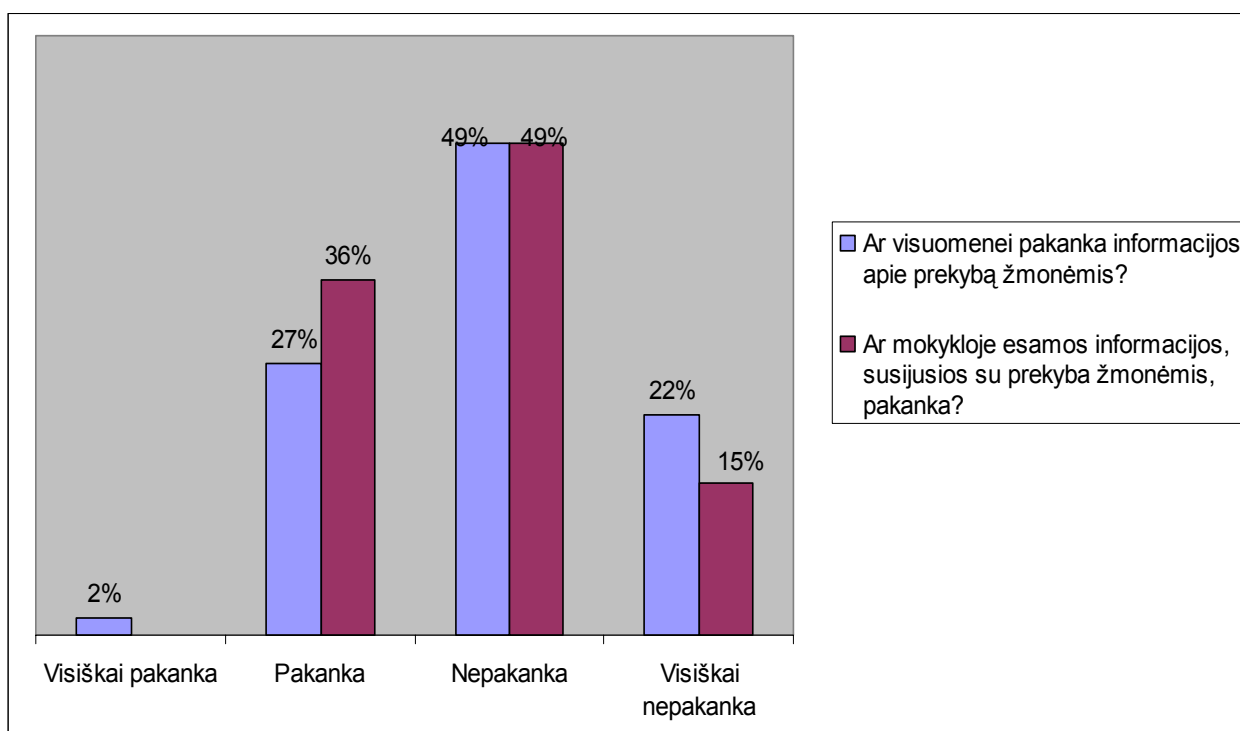

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad 53 proc. žino apie Dingusių žmonių šeimų paramos centrą, 42 proc. žino Lietuvos Caritą, 34 proc. žino Vilniaus Caritą, 27 proc. žino Tarptautinę migracijos organizaciją, 2 proc. žino Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centrą.

Tyrimo analizė rodo, kad nepakankama apklaustų pedagogų dalis žino apie organizacijas dirbančias su prekybos žmonėmis aukomis. Deja, 15 proc. visų apklaustų pedagogų negirdėjo apie minėtas organizacijas. Tai verčia susirūpinti.

Pedagogų paklausėme, ar visuomenei ir mokykloje pakanka informacijos, susijusios su prekyba žmonėmis. Pedagogų atsakymus iliustruoja 13 paveikslas.

13 pav. Ar visuomenei ir Jūsų mokykloje informacijos, susijusios su prekyba žmonėmis, pakanka?

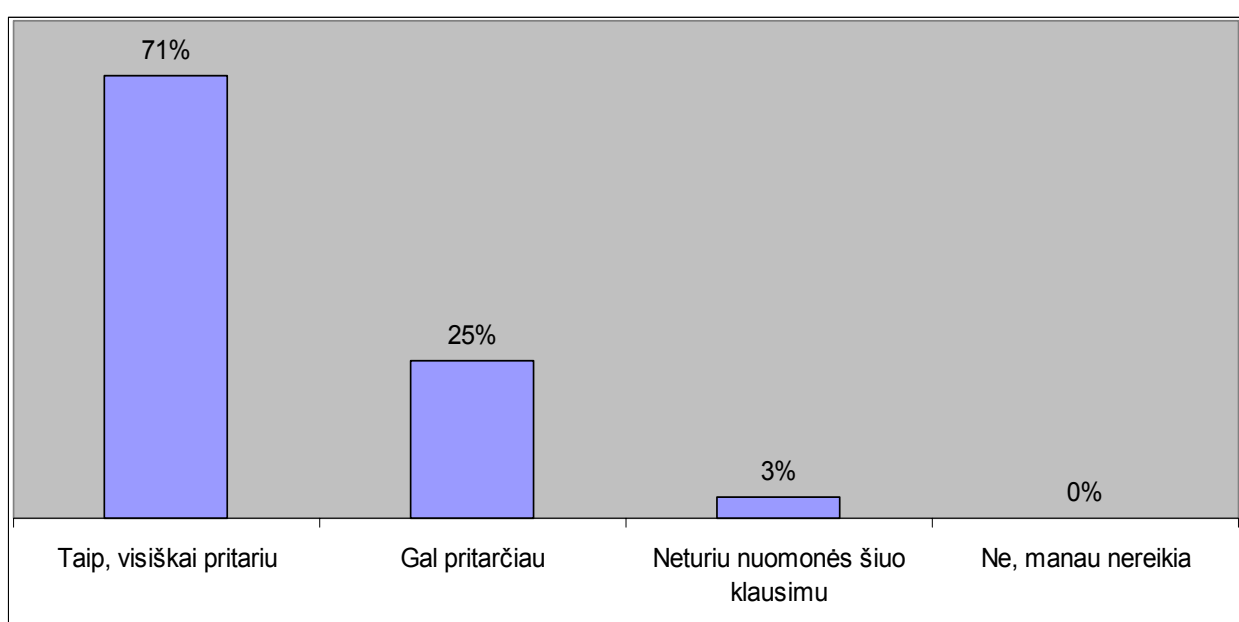
Tyrimo duomenų analizė rodo, kad 71 proc. visų apklaustų pedagogų nuomone- visuomenei informacijos apie prekybą žmonėmis nepakanka ar visiškai nepakanka, 29 proc. mano, kad jos pakanka. Kalbant apie informaciją, esamą mokyklose- 64 proc. pedagogų pasisako, kad jos nepakanka, o 36 proc. pedagogų mano, kad jos pakanka. Įdomu pastebėti, kad nei vienas pedagogas nepasisakė už tai, kad informacijos mokyklose, susijusios su prekyba žmonėmis, visiškai pakanka; ir tik 2 proc. visų apklaustų pedagogų mano, kad visuomenei turimos informacijos apie prekybą žmonėmis visiškai pakanka.

Atkreiptinas dėmesys į prieštaravimą tarp 10 pav. konstatuoto informacijos trūkumo priežasties nesureikšminimo (42 proc. pedagogų) ir 13 pav. nurodyto (71 proc.) informacijos trūkumo.

Šio prieštaravimo priežastis nėra aiški ir verta papildomų tyrimų.

Pedagogų buvo klausta, ar turėtų būti įtrauktos prevencijos prekyba žmonėmis temos į moksleivių teisinį švietimą.

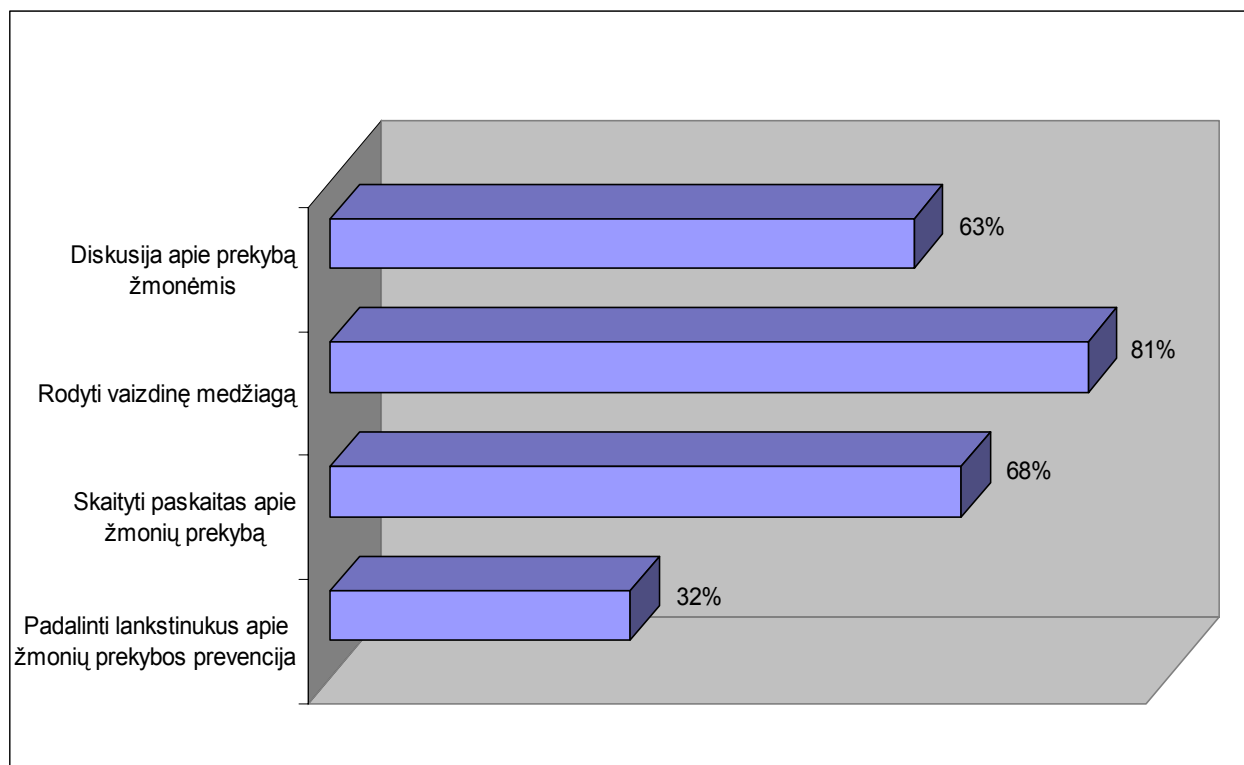
14 pav. Ar prevencijos prekyba žmonėmis temos turėtų būti įtrauktos į moksleivių teisinį švietimą?

Kaip matome, 71 proc. visų apklaustų pedagogų sutinka, kad būtų įtrauktos temos apie žmonių prekybą į moksleivių teisinį švietimą. Atkreiptinas dėmesys, kad nebuvo pedagogų manančių kad prekybos žmonėmis prevencijos klausimai neturėtų būti įtraukti mokyklų atitinkamose programose.

Buvo paklausta pedagogų, kaip reikėtų vykdyti prekybos žmonėmis prevenciją mokykloje. Pedagogų atsakymai atsispindi 15 paveiksle.

15 pav. Kaip reikėtų vykdyti prekybos žmonėmis prevenciją mokykloje?

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad kiekvienas pasiūlytas prevencijos vykdymo būdas, pedagogų nuomone, yra tinkamas. 81 proc. visų apklaustų pedagogų pasisakė, kad jų nuomone turėtų būti rodoma vaizdo medžiaga, 68 proc. mano, kad turėtų būti skaitomos paskaitos apie žmonių prekybą, 63 proc. visų apklaustų pedagogų mano, kad turi vykti diskusija su moksleiviais prekybos žmonėmis tema ir 32 proc. pedagogų mano, kad turėtų būti dalinami lankstinukai apie žmonių prekybos prevenciją.

Pedagogams buvo pateiktas klausimas, kada ir kokie renginiai skirti prevencijai prekybai žmonėmis vyko mokykloje. Tik nedidelė dalis atsakė, kad „vyksta pokalbiai su mergaitėmis per klasės valandėles apie prekybą žmonėmis“, „aiškina socialinė pedagogė“, „buvo skaitoma mūsų rajono vyriausio policijos komisaro paskaita“, „apklausos, smurto prevencijos renginiai“, „apie tą problemą pasakoja socialinė pedagogė“, „vyko paskaita-diskusija su organizacijos „Dingusių žmonių šeimų paramos centro“ lektore“. Didelė dalis pedagogų neatsakė į šį klausimą, kiti atsakė nežinantys.

Darytina išvada, kad mokyklose prevencija prekybos žmonėmis klausimu, vykdoma nesistemiškai, atsitiktinai. Tokiai opiai visuomenės problemai turėtų būti skiriama žymiai daugiau dėmesio. Mūsų nuomone, tokie pokalbiai ir paskaitos turėtų vykti nenutrūkstamai ir nuolat. Tad būtina įtraukti prevencines programas į mokyklinio švietimo programą, siekiant vaikus išmokyti

atskirti realybę nuo iškreiptų prekeivių tiesų. Visa tai turi būti daroma pasitelkiant įvairiausias metodus, tokius, kurie galėtų sudominti mokyklinio amžiaus asmenis. Pavyzdžiui, tai galėtų būti spalvingos prezentacijos, diskusijos, žaidimai bei animaciniai filmukai, kuriuose iškyla suvokiami iškreiptos realybės pavyzdžiai.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Prekybos žmonėmis - taip pat ir vaikais- srityje veikia santykinai daug nevyriausybinų organizacijų, tačiau tėra vos keletas organizacijų, kurios specializuojasi prekybos žmonėmis srityje, nėra ne vienos organizacijos, kuri specializuojasi prekybos vaikais ir atitinkamai prevencinės veiklos srityje.

2. Lietuva yra parengusi nemažai priemonių prekybos žmonėmis problemom spręsti. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė 3 valstybines prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės programas 2002-2012 metų laikotarpiui. Trečiojoje 2009-2012 metų programoje finansavimas sumažintas bemaž dviem trečdaliais. Nėkyla abejonių, kad sunkmetis turėjo įnešti pataisų, bet toks radikalus asignavimų sumažinimas itin neigiamai paveiks kovos su prekyba žmonėmis būklę Lietuvoje.

3. Nėra nacionalinio, valstybinio lygmens koordinacinio centro, kuris padėtų stiprinti prevencinę atsakingų institucijų veiklą, koordinuotų prevencinį darbą, nepilnamečių paieškos organizavimą būtinos kompleksinės pagalbos suteikimą bei duomenų apie nukentėjusiuosius nepilnamečius kaupimą ir analizavimo procesą bei informacijos sklaidą.

4. Vyriausybė iki šiol gali tik *rekomenduoti* savivaldybėms skirti lėšas prevencijai prekybos vaikais klausimu, savo ruožtu prevencijos vykdymas pernelyg yra susaistytas su vietos valdžios požiūriu. Prekyba vaikais savivaldybių lygmenyje nėra vertinama kaip grėsminga ar išskirtinio dėmesio reikalaujanti problema.

5. Empirinio tyrimo duomenys parodė, kad moksleiviai nėra pakankamai informuoti apie prekybą vaikais, todėl manytina, kad mokyklose prevencija vykdoma neefektyviai arba nevykdoma visiškai:

- 15 proc. vaikų nežino arba nemano, kad parduoti žmonės yra prekybos žmonėmis aukos, ši dalis vaikų nesusieja šio akivaizdaus požymio su prekyba žmonėmis;
- 19 proc. jaunesnių vaikų (13-16 metų) ir 9 proc. vyresnių vaikų (17-18 metų) nurodė, kad jie nieko nežino apie prekybą žmonėmis;
- 3 proc. jaunesnių vaikų ir 4 proc. vyresnių vaikų, atsidurę pavojingoje situacijoje niekur nesikreiptų. Darytina išvada, kad pakliuvę į sudėtingą situaciją nežinotų kaip elgtis, kur kreiptis, kas tokiu atveju galėtų padėti

6. Empirinio tyrimo duomenys atskleidė, kad pedagogams stinga žinių apie šį pavojingą reiškinį:

- Pedagogai turi nepakankamai žinių apie prekybos žmonėmis formas- tik 78 proc. pedagogų žino apie seksualinių paslaugų verslą, 34 proc. pedagogų žino apie priverstinį darbą, o apie išnaudojimą namų ūkyje žino tik 22 proc. pedagogų. Tai leidžia manyti, jog prekyba žmonėmis suvokiama gana siaurai ir tai susiję su pedagogų informuotumo stoka.

- 10 proc. pedagogų mano, kad prekyba žmonėmis nėra aktuali problema
- 15 proc. pedagogams neteko girdėti apie organizacijas, teikiančias pagalbą nukentėjusiesiems nuo prekybos žmonėmis

- Net 49 proc. pedagogų mano, kad mokyklose esamos informacijos apie prekybą žmonėmis nepakanka

7. Apibendrinant teorines bei empirines darbo išvalgas, galima teigti, kad būtina įtraukti prevencines programas į mokyklinio švietimo programą bei užtikrinti privalomą kursą apie institucijas, įgyvendinančias vaiko teisių apsaugą, bendrojo lavinimo mokyklose. Tai turėtų būti daroma pasitelkiant įvairiausias metodus, tokius, kurie galėtų sudominti mokyklinio amžiaus asmenis.

8. Atsižvelgiant į pedagogų nepakankamas žinias apie prekybą žmonėmis, turėtų būti šiomis temomis rengiami seminarai, kursai ir apmokymai. Asmenys dirbantys prekybos vaikais srityje privalo turėti atitinkamą išsilavinimą- psichologinį, teisinį, pedagoginį. Todėl reikėtų valstybinių programų lėšomis kelti nevyriausybinių ir valstybės kompetetingų organizacijų darbuotojų kvalifikaciją prekybos vaikais prevencijos srityje.

9. Būtina valstybės politika visos valstybės lygmeniu – skurdo, nedarbo, alkoholizmo, piktnaudžiavimo kvaišalais bei socialinės izoliacijos mažinimas. Tad rekomenduojama, kad valstybė visokeriopai remtų ir saugotų šeimą. Tik augdamas sveikoje šeimoje vaikas taps žymiai atsparesnis minėtiems pavojams, atsargiau vertins klastingus nelegalaus darbo pasiūlymus ir turiningiau leis savo laisvalaikį. Išskirtinis dėmesys turi būti skiriamas labiausiai pažeidžiamiems vaikams: skurdžiai gyvenantiems ir be tėvų globos augantiems vaikams.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 17 d. Nr. 62 „Dėl prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002-2004 metų programos“// Valstybės žinios. 2002, Nr. 6-231.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 gegužės 19 d. nutarimas Nr. 558 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2005, Nr. 65-2333.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 1104 „Dėl prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės 2009-2012 metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2009, Nr. 112-4761.

Tarptautiniai teisės aktai:

5. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.
6. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288
7. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3290.
8. Jungtinių Tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims // Valstybės žinios. 1996, Nr. 21-549.
9. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą// Valstybės žinios. 2003, Nr. 49-2166
10. Tarptautinės darbo organizacijos 1930 m. konvencija dėl priverstinio ar privalomojo darbo (Nr. 29) // Valstybės žinios. 1996, Nr. 27-648.
11. Tarptautinės darbo organizacijos 1957 m. konvencija dėl priverstinio darbo panaikinimo (Nr. 105) // Valstybės žinios, 1996, Nr. 28-676.
12. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą// Valstybės žinios. 2003, Nr. 49-2166.
13. 2002 m. Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimas 2002/629/TVR dėl kovos su prekyba žmonėmis // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=38186

14. 2000 m. Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos // Valstybės žinios. 2004, Nr. 108-4037.

Kita literatūra:

15. Abramavičius A. ir kt. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis (I tomas) // Vilnius: Eugrimas, 2000.
16. Bazylevas I. Prekybos žmonėmis prevencija (taip pat ir prostitucijos klausimais) <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0073012.doc>
17. Bazylevas I. Situacijos dėl prekybos žmonėmis aukų (nepilnamečių) bei nepilnamečių prostitucijos apibendrinimas <http://www3.lrs.lt/docs2/ACVEUAQX.DOC>
18. Bolzanas D., Drakšienė A. Prekybos žmonėmis samprata// Teisė 2004. Nr. 53
19. Fedosiuk O. Prekyba žmonėmis kaip nusikaltimas žmogaus laisvei // Jurisprudencija. 2003, t. 45(37)
20. Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetui pateiktas komentaras dėl Lietuvos Respublikos ataskaitos dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos įgyvendinimo Lietuvoje <http://www3.lrs.lt/docs2/LDXMJKHK.DOC>
21. Karmaza E. ir kt. Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams. Prevencinės veiklos aspektai. www.children.lt/?_nm_shot=files.1.1-29&_nm_nosession...
22. Krizės metu ryškėja naujos prekybos žmonėmis tendencijos. Tarptautinė Migracijos Organizacija <http://www.iom.lt/documents/Prekyba%20zmonemis%202008%20duomenys.doc>
23. Kvedaravičiūtė I. Nevyriausybinų organizacijų vaidmuo sprendžiant socialines „gatvės vaikų“ problemas// Pedagogika, 2007. Nr. 88
24. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos metinė ataskaita „Apie Lietuvos Respublikos skurdo mažinimo strategijos įgyvendinimo 2002-2004 metais programos įgyvendinimą 2004 metais“ žiūrėta 2009 10 15 www.socmin.lt/get_file.php?file
25. Mickevičius D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutarimas ir Europos Sąjungos teisei aspektai // Teisė, 2005, Nr.54
26. Morawska A. Preceder handlu dziecmi- perspektywa doswiadczen europejskich www.dzieckokrzywdzone.pl/UserFiles/File/.../12_morawska.pdf
27. Nikartas S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata// Teisės problemos, 2009. Nr. 2 (64)

28. Policija nepasitiki kas trečias gyventojas
<http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles%2F96062>
29. Prekyba žmonėmis: prevencija, aukų apsauga, problemos sprendimo būdai. Europos žmogaus teisių centras http://www.etib.lt/site_files/trafikingas/Prekyba%20zmonemis.doc
30. Prekybos žmonėmis prevencija ir kontrolė http://sos.vrm.lt/mod_richtext.php?pid=2
31. Prekybos žmonėmis pavojai ir prevencinė veikla mokykloje. Metodinė priemonė.- Vilnius: Tarptautinė Migracijos Organizacija http://www.iom.lt/documents/knyga_reduce.pdf
32. Prekyba moterimis: problemos, sprendimai, žvilgsnis iš vidaus. Tarptautinė Migracijos Organizacija <http://www.iom.lt/documents/knyga-ALF-LT.pdf>
33. Prekyba moterimis: Problema. Prevencija. Pagalba aukoms. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams; Vilnius, 2004 <http://www.iom.lt/documents/PZ-soc.darb.LT.pdf>
34. Trafficking in Children for sexual purposes from Eastern Europe to Western// Edited by A. Wolthuis, M.Blaak.- Amsterdam: ECPAT Europe Law Enforcement Group, 2001
35. Trafficking In Human Beings In South Eastern Europe
<http://www.unicef.org/ceecis/Trafficking.Report.2005.pdf>
36. Spinter tyrimas „Nebėk iš namų“ // Užsakovas Dingusių žmonių šeimų paramos centras
37. Uscila R. Juvenalinė viktimologija. Vaikų viktimizacija Lietuvoje
http://www.nplc.lt/sena/nj/projektas/metodika/rokas_uscila_vaiku_viktimizacija.doc
38. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2008 metų veiklos ataskaita
<http://www3.lrs.lt/docs2/AIPCTIOW.PDF>
39. Valstybinio audito ataskaita www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?1661
40. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007-2008 // Žmogaus teisių stebėjimo institutas, Vilnius 2009

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe „Prekybos vaikais prevencija Lietuvoje“ yra pristatoma prekybos vaikais situacija. Šio darbo naujumas pasireiškia tuo, jog tema buvo pasiūlyta pačios autorės, kadangi Lietuvoje trūksta detalesnės ir išsamesnės analizės, skirtos tik prekybos vaikais nusikaltimui.

Darbe atskleidžiama prekybos vaikais sąvokos turinys, nustatomos prekybos vaikais teisinio reguliavimo problemos, apžvelgiamos prekybos vaikais tendencijos Lietuvoje ir prevencijos galimybės. Autorė iškėlė hipotezę- prekybos žmonėmis prevencijos programų įtraukimas į bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių teisinį, dorovinį švietimą žymiai sumažintų riziką jiems tapti prekybos žmonėmis aukomis. Atliktas empirinis tyrimas apklausiant įvairių mokyklų vaikus ir pedagogus, siekiant sužinoti ar pakankamai vaikai ir pedagogai susipažinę su prekybos žmonėmis problema. Išanalizavus vaikų ir pedagogų turimas žinias, pateikiamos rekomendacijos švietimo politiką formuojančioms institucijoms.

Raktiniai žodžiai: prekyba vaikais, prevencija.

ANNOTATION

Master's thesis " Prevention of Trafficking of Children in Lithuania " is delivered to the child trafficking situation. Novelty of this work consists of the fact that the subject was offered the same author, because Lithuania lacks detailed and comprehensive analysis, only for child trafficking offense.

The paper reveals content of the concept of child trafficking, child trafficking established regulatory issues, an overview of child trafficking trends in Lithuania and prevention options. The author hypothesized-trafficking prevention programs into the schools of general education students' legal, moral education would substantially reduce the risk of them becoming victims of trafficking. An empirical study carried out interviews with children from various schools and educators to know whether enough children and teachers aware of the trafficking problem. An analysis of children and the teacher's knowledge, education makes recommendations on policy to the forming authorities.

Key words: child trafficking, prevention.

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: prekyba vaikais, prevencija.

Prekyba vaikais yra latentinis nusikaltimas, nėra tikslių duomenų apie nukentėjusiųjų skaičių, todėl prevencija atlieka svarbų vaidmenį kovoje su šiuo nusikaltimu.

Magistro baigiamojo darbo temą „Peakybos vaikais prevencija Lietuvoje“ pasiūlė pati autorė, kadangi Lietuvoje trūksta detalesnės ir išsamesnės analizės, skirtos tik prekybos vaikais nusikaltimui. Darbe pateikiama ne tik teisės aktų ir teorinės literatūros, bet ir atlikto autorės tyrimo analizė.

Pirmojoje darbo dalyje autorė apžvelgia pagrindines sampratas: atskleidžiama prekybos žmonėmis ir prekybos vaikais sampratos tarptautiniuose dokumentuose ir nacionaliniuose teisės aktuose, antrojoje dalyje apžvelgiamos prekybos vaikais teisinio reguliavimo problemos. Trečiojoje darbo dalyje aptariamos prekybos vaikais tendencijos Lietuvoje: kalbama apie prekybos vaikais priežastis, formas bei mastus, taip pat vaikų verbavimų būdus. Toliau pateikiamos prekybos vaikais prevencijos galimybės: autorė iškelia hipotezę- jeigu būtų įtraukta prekybos žmonėmis prevencijos programa į bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių teisinį, dorovinį švietimą, tai žymiai sumažintų riziką jiems tapti prekybos žmonėmis aukomis.

Penktoji darbo dalis skirta vaikų ir pedagogų tyrimui, kuris atskleidė, kad moksleiviams ir pedagogams stinga žinių apie prekybą žmonėmis. Vaikų tyrimo duomenys analizuojami atsižvelgiant į amžiaus ir lyties kriterijus.

SUMMARY

Key words: child trafficking, prevention.

Trafficking in children is a latent crime, there is no accurate data on the number of victims, and prevention play an important role in the fight against this crime.

Working theme of "Prevention of children trafficking in Lithuania" offered to the author, because Lithuania lacks detailed and comprehensive analysis, only for child trafficking offense. The paper presents not only the law and the theoretical literature, but also carried out by the author of the study analysis.

The first part of the work the author reviews the basic concepts: disclosure of trafficking and trafficking in children the concept of international instruments and national legislation, the second part provides an overview of the legal regulation of child trafficking issues. The third part of the work deals with child trafficking trends in Lithuania: the case of trafficking in children causes, forms and scale, as well as methods of recruitment of children. The following are opportunities for the prevention of child trafficking: the author of the hypothesis-if it were included in human trafficking prevention program in the schools of general education students legal, moral education, this would considerably reduce the risk of them becoming victims of trafficking.

The fifth part of the work for children and the teacher survey, which revealed that students and teachers lack knowledge about human trafficking. Children's survey data is analyzed according to age and gender criteria.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1 „Vaikų apklausos anketa“

Priedas Nr. 2 „Pedagogų apklausos anketa“

ANKETA

1. Prekybos žmonėmis (nepilnamečiais) aukos gali būti išnaudojamos: (galimi keli variantai)

- Priverstiniam lytiniam santykiams
- Vertimui dirbti labai sunkius darbus
- Priverstiniam fotografavimui ar filmavimui nuogų vaikų
- Vertimui vogti, elgetauti, platinti narkotikus

2. Kaip manai, ar žmonės parduoti darbui gali būti laikomi prekybos žmonėmis auka?

- Taip
- Ne
- Nežinau

3. Kaip manote, dėl kokių priežasčių kai kurie žmonės tampa prekybos žmonėmis aukomis? (galimi keli variantai)

- Informacijos trūkumas
- Noras greitai užsidirbti daug pinigų
- Pačių vykstančių dirbti į užsienį neapdairumas, neatsargumas
- Per didelis žmonių patiklumas/ naivumas apskritai
- Kita (.....)

4. Kas yra dažniausiai kaltas situacijoje, kai tampama prekybos žmonėmis auka?

- Išorinės sąlygos ir aplinkybės (ekonominė situacija, nusikalstamumas, informacijos trūkumas, jaunimo užimtumo strategijos nebuvimas, žema moralinė nuostata ir pan.)
- Pats asmuo, jo naivumas/patiklumas

5. Kam yra grėsmė tapti prekybos žmonėmis aukomis? (galimi keli variantai)

- Buvę vaikų namų auklėtiniai, kiti artimų giminaičių neturintys žmonės
- Dirbantys nekvalifikuotą darbą
- Gali tapti bet kuris žmogus
- Moterys (moterys dažniau nei vyrai)
- Neturintys nuolatinio darbo/ bedarbiai
- Neturtingi, skurstantys žmonės
- Prostitucija užsiimančios moterys
- Vykstantys ieškoti darbo užsienyje
- Kita (.....)

6. Ar Tau asmeniškai teko susidurti su prekybos žmonėmis problema?

- Taip, prekybos žmonėmis auka tapo mano šeimos narys, giminaitis
- Taip, prekybos žmonėmis auka tapo mano draugas, pažįstamas
- Ne, žinau apie tokius atvejus tik iš kitų žmonių pasakojimų arba žiniasklaidos
- Ne, nieko nežinau apie prekybą žmonėmis

7. Jei įvyko nelaimė... Kur tu kreiptumeis ieskodamas pagalbos?

- Į policiją
- Į savivaldybę
- Į vaiko teisių apsaugos tarnybą
- Niekur nesikreipčiau
- Kita (.....)

Keli klausimai apie Tave:

Tavo lytis:

- berniukas
- mergaitė

Tavo amžius:

- 12 m
- 13 m
- 14 m
- 15 m
- 16 m
- 17 m
- 18 m

Tavo mokyklos pavadinimas:

Dėkoju už sugaištą laiką ☺

ANKETA pedagogam

1. Kaip manote, ar Lietuvoje aktuali prekybos žmonėmis problema? Įvertinkite 10 balų sistemoje (0-visiškai neaktualu, 10-labai aktualu)

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

2. Jūsų nuomone, ar prekybos žmonėmis (nepilnamečiais) aukos gali būti išnaudojamos: (galimi keli variantai)

- Prostitucijai
- Seksualinių paslaugų verslui
- Prievartiniam darbui ar paslaugom
- Išnaudojimui namų ūkyje
- Organų šalinimui, transplantacijai

3. Dėl kokių priežasčių tampa prekybos žmonėmis (nepilnamečiais) aukomis? (galimi keli variantai)

- Informacijos trukūmas
- Noras greitai užsidirbti
- Pačių vykstančių dirbti neapdairumas, neatsargumas
- Per didelis nepilnamečių patiklumas/ naivumas apskritai
- Kita (.....)

4. Kas turėtų teikti pagalbą prekybos žmonėmis aukoms? (galimi keli variantai)

- Aukų artimieji
- Nevyriausybinės organizacijos
- Policija
- Valstybės socialinės paramos centrai
- Kita (.....)

5. Ar Jums teko girdėti / žinote apie šias organizacijas dirbančias su prekybos žmonėmis aukomis/ jų šeimomis?

- Dingusių žmonių šeimų paramos centras
- Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras
- Lietuvos Caritas
- Vilniaus Caritas
- Tarptautinės migracijos organizacija
- Neteko girdėti apie šias organizacijas
- Kita (.....)

6. Ar visuomenei pakanka informacijos apie prekybą žmonėmis?

- Visiškai pakanka
- Pakanka
- Nepakanka
- Visiškai nepakanka

7. Ar, Jūsų mokykloje esamos informacijos, susijusios su prekyba žmonėmis, pakanka?

- Visiškai pakanka
- Pakanka
- Nepakanka
- Visiškai nepakanka

8. Ar prevencijos prekyba žmonėmis temos turėtų būti įtrauktos į moksleivių teisinį švietimą?

- Taip, visiškai pritariu
- Gal pritarčiau
- Neturiu nuomonės šiuo klausimu
- Ne, manau nereikia

9. Kaip reikėtų vykdyti prekybos žmonėmis prevenciją mokykloje ? (galimi keli variantai)

- Padalinti lankstinukus apie žmonių prekybos prevenciją
- Skaityti paskaitas apie žmonių prekybą
- Rodyti vaizdinę medžiagą
- Diskusija apie prekybą žmonėmis
- Kita (.....)

10. Kada ir kokie renginiai skirti prevencijai prekybai žmonėmis vyko Jūsų mokykloje?

.....
..
.....
..
.....
..

11. Mokyklos, kurioje dirbat, pavadinimas

.....

Dėkoju už sugaištą laiką ☺